

โลกาภิวัตน์ เอกลักษณ์ ความรุนแรง (Globalization, Identity, Violence)

ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร

คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

นับตั้งแต่ต้นปีคริสต์ทศวรรษ 1990s เป็นต้นมา “โลกาภิวัตน์” ในภาคภาษาไทย หรือ globalization ในภาคภาษาอังกฤษ ในฐานะที่เป็นสำนวนล่าสุดของวาทกรรมการพัฒนา สามารถช่วงชิงความเป็นเจ้าในการนำเสนอมุมมอง รวมถึงตลอดถึงวิธีคิด/วิธีพูดเกี่ยวกับโลกอีกแบบที่แตกต่างไปจากทฤษฎีระบบโลกของอิมมานูเอล วอลเลสเตอร์ไน์ ในยุคคริสต์ทศวรรษ 1970s ที่แบ่งประเทศต่าง ๆ ในโลกออกเป็น 3 กลุ่มใหญ่ ๆ คือประเทศศูนย์กลาง (core), ประเทศกึ่งชายขอบ (semi-periphery), และประเทศชายขอบ (periphery) แต่อยู่ภายใต้ระบบการแบ่งงานกันทำชุดเดียวกัน (ดูรายละเอียดใน Wallerstein 1979); หรือของเดนิส คอสโกรฟที่พูดถึงความคิดเรื่อง “โลกใบเดียวกัน” (one-world, whole-earth) (ดูรายละเอียดใน Cosgrove 1994 และไชยรัตน์ 2543: บทที่ 5) นั่นคือ ในฐานะที่เป็นวาทกรรม โลกาภิวัตน์นำเสนอการพูดถึงการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในโลกได้ในระดับที่สลับซับซ้อนกว่า หลากหลายมิติกว่า และพูดได้ในหลายระนาบกว่าบรรดาทฤษฎีระบบโลกที่มีมาก่อนหน้า⁽¹⁾ ขณะ

เดียวกัน โลกาภิวัตน์ในฐานะที่เป็นวาทกรรมชุดหนึ่งที่อยู่ถึงการเปลี่ยนแปลงของโลก/สังคม ก็ยังคงตอกย้ำเอกลักษณ์ของวาทกรรมการพัฒนาในอดีตได้อย่างครบครัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในรูปของภาษาและนัยยะของการเปลี่ยนแปลงที่คงไว้ทั้งสूसัมเสียงและสำเนียงแบบเผด็จการ ผูกขาดรวมศูนย์ว่าหากประเทศใด สังคมใดไม่สามารถปรับเปลี่ยนได้ทันกับโลกยุคไร้พรมแดนก็จะกลายเป็นประเทศล้าหลัง เนื่องจากโลกาภิวัตน์เป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ เลือกไม่ได้ หยัดไม่ได้ และไม่มีใครควบคุมบงการแต่เป็นการทำงานของกลไกตลาด นั่นคือเป็น “ความเป็นจริง” ของโลกยุคศหัสวรรษที่ทุกคนต้องเผชิญ ดังที่นายไมเคิล มัวร์ผู้อำนวยการองค์การการ

(1) งานศึกษาเกี่ยวกับโลกาภิวัตน์มีมากมาย และหลากหลายมาก จนยากที่จะนำมากล่าวไว้ในที่นี้ได้หมด อย่างไรก็ตาม ผู้เขียนคิดว่างานต่อไปนี้จะเน้นจะเป็นประโยชน์ในแง่ของการช่วยจับประเด็นเกี่ยวกับการถกเถียงในเรื่องนี้ได้ดีพอสมควร: Appadurai 1996; Basch, Schiller and Blance 1994; Featherstone, Lash and Robertson, eds., 1995; Friedman 1990; Friedman 1999; Hay and Watson 1999; Hoogvelt 1997; Holton 1998; Kothari 1997; Mittelman ed., 1996; Moran 1998; Rosamond 1999; Sakamoto ed., 1994 และ Spybey 1996 เป็นต้น

ค้าโลก หรือ WTO (World Trade Organization) คนปัจจุบัน ได้กล่าวแสดงความคิดเห็นในเรื่องนี้ไว้เมื่อครั้งมาร่วมประชุมการประชุมสหประชาชาติว่าด้วยการค้าและการพัฒนา (The United Nations Conference on Trade and Development) ครั้งที่ 10 ที่กรุงเทพมหานคร เมื่อกลางเดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ. 2000 ว่า “โลกาภิวัตน์ไม่ใช่อุดมการณ์ไม่ใช่ทฤษฎีการเมือง แต่คือวิวัฒนาการทางเศรษฐกิจ” (“Globalization is not an ideology, not a political theory, but economic evolution.”) ปรากฏในหนังสือพิมพ์ **Bangkok Post** February 12, 2000:1) เป็นต้น กล่าวอีกนัยหนึ่ง โลกาภิวัตน์ก็คือความเป็นจริงชุดใหม่ของโลกนั่นเอง เมื่อเป็น “ความเป็นจริง” ก็ไม่จำเป็นต้องตั้งคำถามหรือชวนสงสัยอีกต่อไป คำพูดของนายไมค์ มัวร์ ดังกล่าว จึงเป็นการปลดปล่อยโลกาภิวัตน์จากฐานะของการเป็นวาทกรรม หรือพื้นที่ของการต่อสู้เพื่อช่วงชิงการนำในการสร้างนิยาม/ความหมายชุดหนึ่ง (a zone of contestation) เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงสังคม ฐานะของ “ความเป็นจริง” ความเป็น “ธรรมชาติ” ไม่แตกต่างไปจากการสร้างขึ้นของวาทกรรมการพัฒนาในอดีตเกี่ยวกับสิ่งที่เรียกว่า “ประเทศโลกที่สาม” หรือ “ประเทศด้อยพัฒนา” แต่อย่างใด (ดูรายละเอียดเกี่ยวกับวาทกรรมการพัฒนาในแง่มุมต่างๆ ได้ใน ไชยรัตน์ 2543

ยุทธศาสตร์เชิงวาทกรรม (discursive strategy) ของวาทกรรมโลกาภิวัตน์ที่เรียกร้องให้เกิดการสยบยอมและยอมรับต่อนโยบายการเปิดการค้าเสรี (trade liberalization) ทำหน้าที่ปิดบังอำพราง และซ่อนเร้นฐานะความเป็นวาทกรรมของโลกาภิวัตน์ไว้ ทำให้เรามองไม่เห็นอย่างทั่วอวล (ดู Waltz 1999 และ ดูเปรียบเทียบกับ Keohane and Nye Jr. 2000) พยายามจะชี้ให้เห็นเมื่อเร็ว ๆ นี้ว่าโลกาภิวัตน์เป็นเพียงสมัยนิยมของโลกยุคคริสต์ทศวรรษ 1990s และเป็นประดิษฐกรรมของสังคมอเมริกันเป็นสำคัญ (ดูตัวอย่าง

การตอบโต้กระแสโลกาภิวัตน์จากประเทศในกลุ่มสหภาพยุโรปได้ใน Rosamond 1999) ผ่านกระบอกเสียง/ร่างทรงที่ทรงพลังอย่างนักเขียนข่าวต่างประเทศประจำหนังสือพิมพ์ **The New York Times** ที่ชื่อโรมัส ฟรีดแมนกับงานที่มีชื่อว่า **The Lexus and the Olive Tree** (ดูรายละเอียดใน Friedman 1999 และดูการถกเถียงต่าง ๆ ที่ตามมาได้ใน Friedman and Ramonet 1999) ซึ่งพิมพ์เผยแพร่ซ้ำถึงหกครั้งในปีเดียวกัน แม้แต่การชุมนุมประท้วงที่ใหญ่โตและรุนแรงของกลุ่มพลังต่าง ๆ ภายใต้การประสานงานและการจัดการของนักเคลื่อนไหวระดับโลกที่เป็นสตรีชื่อลอรี วอลเล็ช (Lori Wallach) ผู้อำนวยการองค์กรพัฒนาเอกชนชื่อ “องค์กรประชาชนตรวจสอบติดตามการค้าโลก” (Public Citizen's Global Trade Watch) ที่สามารถนำเครือข่ายองค์กรประชาชนกว่า 30 เครือข่ายทั่วโลก ที่ไม่พอใจกับการบริหาร/จัดการเศรษฐกิจโลกและนโยบายการเปิดการค้าเสรีที่มีลักษณะขาดดุลทางประชาธิปไตย (democracy deficit) ขององค์การการค้าโลก เข้าร่วมเคลื่อนไหวอย่างประสบความสำเร็จในการประชุมระดับรัฐมนตรีการค้าขององค์การการค้าโลก ที่เมืองซีแอตเทิล มลรัฐวอชิงตัน ประเทศสหรัฐอเมริกา ระหว่างวันที่ 29 พฤศจิกายน ถึง 3 ธันวาคม ค.ศ. 1999 ที่เรียกว่า “การประชุมรอบสหัสวรรษ” [the Millenium Round; ดูรายละเอียดในคำให้สัมภาษณ์ของวอลเล็ชใน **Foreign Policy** 118 (Spring 2000:29-55)] เนื่องจากเห็นว่า ข้อตกลงทางการค้าต่าง ๆ ขององค์การการค้าโลก มิได้คำนึงถึงสิทธิและผลประโยชน์ของคนงานของผู้บริโภค และของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเลย มีแต่มาตรการดูแลปกป้องผลประโยชน์ของธุรกิจเอกชนและบริษัทข้ามชาติใหญ่ๆ เป็นสำคัญ ก็ถูกยุทธศาสตร์เชิงวาทกรรมของวาทกรรมโลกาภิวัตน์จัดการให้เป็นเพียงเรื่องของการประท้วงต่อต้านโลกาภิวัตน์ (anti-globalization protest) ส่วนบรรดาผู้ประท้วงทั้งหลาย ก็ถูกตีตราว่า

เป็นพวกวัยรุ่นตกยุคบ้าง เป็นพวกอนาธิปไตยนิยมที่นิยมความรุนแรงบ้าง หรือเป็นพวกที่ล้าหลังไม่สามารถปรับเปลี่ยนตัวเองให้ทันกับกระแสโลกาภิวัตน์บ้าง (ดูรายละเอียดเพิ่มเติมของยุทธศาสตร์เชิงวาทกรรมของโลกาภิวัตน์ได้ใน Woodley 2000) ทั้ง ๆ ที่ในความเป็นจริงแล้วการประท้วงดังกล่าว มีการเตรียมการล่วงหน้ามาเป็นอย่างดีและเป็นระบบ โดยใช้เวลาในการเตรียมการและชักจูงความพร้อมถึง 1 ปีเต็ม ผ่านการรณรงค์ร่วมกันในประเด็นเรื่อง “หยุดการประทุมรอบต่อไปขององค์การการค้าโลกให้ได้” (No New Round Turnaround: ดูรายละเอียดในคำให้สัมภาษณ์ของวอลเลซที่ผู้เขียนอ้างถึงข้างต้น)

นั่นคือการประท้วงของภาคประชาชนต่อนโยบายการบริหาร/จัดการเศรษฐกิจโลกในรูปขององค์การการค้าโลกที่มีลักษณะขาดดุลทางประชาธิปไตยและประชาชนไม่สามารถตรวจสอบได้ ถูกแทนที่/สวมรอยให้เป็นเพียงเรื่องของการต่อต้านโลกาภิวัตน์ ที่ได้ถูกยกระดับให้กลายเป็น “ความเป็นจริง” ของโลกไป ยุทธศาสตร์การแทนที่สวมรอยแบบนี้ ทำหน้าที่ปิดบังอำพรางให้มองไม่เห็นวาลูที่เรียกว่า “โลก” ในวาทกรรมโลกาภิวัตน์นั้น เป็นเพียงการสร้างขึ้นของวาทกรรมชุดหนึ่ง เพื่อตอบสนองต่อผลประโยชน์แคบ ๆ เฉพาะกลุ่มประเทศที่พัฒนาแล้วเท่านั้น ฉะนั้นสิ่งที่เรียกว่า “โลก” ในวาทกรรมโลกาภิวัตน์ จึงเป็นเพียงพื้นที่ของการต่อสู้ทางการเมือง/ทางวาทกรรม เพื่อช่วงชิงการกำหนดนิยาม/ความหมายมากกว่าเป็นพื้นที่ของโลกแห่งความเป็นจริง กล่าวคือเป็น discursive space แบบหนึ่งนั่นเอง ความสำคัญของการประท้วงต่อต้านการประทุมองค์การการค้าโลกที่เมืองซีแอตเทิลข้างต้นอยู่ที่การตั้งคำถามอย่างเป็นรูปธรรมที่เด่นชัดถึงฐานะ “ความเป็นธรรมชาติ” ของโลกาภิวัตน์ว่าหยุดไม่ได้ หลีกเลี่ยงไม่ได้ ตั้งคำถามไม่ได้จริงหรือ?

ยุทธศาสตร์เชิงวาทกรรมของวาทกรรมโลกาภิวัตน์ดังกล่าวข้างต้นมิใช่สิ่งใหม่แต่อย่างใด แต่เป็นยุทธศาสตร์

ที่วาทกรรมการพัฒนาในอดีตต่างได้ใช้มาแล้ว และใช้อย่างได้ผลดียิ่งด้วย ดังกรณีของประเทศอียิปต์ที่มีเมล (ดูรายละเอียดใน Mitchell 1995) ซึ่งให้เห็นอย่างน่าสนใจยิ่งว่าได้ถูกวาทกรรมการพัฒนาของสหรัฐอเมริกากระทำให้กลายเป็นเพียงวัตถุชนิดหนึ่งเพื่อการศึกษา/พูดถึง/จัดระบบระเบียบของวาทกรรมการพัฒนาเท่านั้น ผ่านการสร้างคำอธิบายชุดหนึ่งเกี่ยวกับความด้อยพัฒนาของประเทศอียิปต์ว่าเป็นผลมาจากการมีพื้นที่ที่อุดมสมบูรณ์ เหมาะแก่การเพาะปลูกจำกัดอยู่เฉพาะบริเวณแถบลุ่มแม่น้ำไนล์เท่านั้น ในขณะที่มีประชากรจำนวนมาก ทำให้ไม่สามารถผลิตอาหารได้เพียงพอกับความต้องการของประชาชน เมื่อปัญหาความด้อยพัฒนาในประเทศอียิปต์ถูกมองว่าเป็นเรื่องของ “ธรรมชาติ” กล่าวคือเป็นเรื่องของภูมิศาสตร์และประชากรศาสตร์มากกว่าเป็นเรื่องของอำนาจและการเมือง ประเด็นเรื่องความไม่เป็นธรรมทางสังคม และความไร้อำนาจต่อรองทั้งในระดับประเทศและในระดับระหว่างประเทศก็ถูกเก็บกดปิดทับไว้ พร้อม ๆ กับวิธีการแก้ปัญหาความด้อยพัฒนาก็เน้นไปที่เรื่องของเทคนิคการบริหาร/จัดการผ่านการช่วยเหลือทางด้านเทคนิคและเทคโนโลยีจากต่างประเทศเป็นสำคัญ และนี่คืออำนาจของวาทกรรมการพัฒนาของชาติตะวันตกที่ผลิต/สร้างประวัติศาสตร์ว่าด้วยความด้อยพัฒนาให้กับประเทศอียิปต์ เป็นประวัติศาสตร์แบบเดียวที่ไม่มีการเปลี่ยนแปลง เป็นการให้ภาพสังคมอียิปต์ที่หยุดนิ่งและไม่สมจริง ผ่านการสร้างเอกลักษณ์เรื่องสังคมเกษตรกรรมแบบดั้งเดิมของอียิปต์ขึ้นมา เพื่อสร้างความชอบธรรมให้กับมาตรการต่าง ๆ ที่วาทกรรมการพัฒนาต้องการนำเสนอเพื่อแก้ปัญหา “ความด้อยพัฒนา” ของประเทศอียิปต์ เช่นการทำเกษตรกรรมแบบใช้เครื่องจักร รวมถึงตลอดถึงการเปิดตลาด-สังคมของอียิปต์ให้กับบรรดาสินค้านำเข้าต่าง ๆ จากสหรัฐอเมริกา โดยเฉพาะอย่างยิ่งธัญพืชชนิดต่าง ๆ เพื่อนำมาเลี้ยงสัตว์เป็นต้น ความน่าสนใจของมิเชลในงาน

ขึ้นนี้อยู่ที่สามารถแสดงให้เห็นอย่างเป็นรูปธรรมถึงอำนาจเชิงบวก/อำนาจในการผลิต/สร้างของวาทกรรม (the positivity of discourse) ที่ มิเชล ฟูโก กล่าวไว้ในงานชิ้นต่าง ๆ ของเขา (ดูตัวอย่างใน Foucault 1972 และ 1977b)

ฉะนั้น โลกาวัดน์ในฐานะที่เป็นวาทกรรม จึงเป็นการนำเสนอภาพของการเปลี่ยนแปลงสังคม/โลกแบบเชิงเดี่ยวหรือแบบทิศทางเดียว ไม่มีทางเลือกเป็นอย่างอื่น ไม่แตกต่างไปจากการนำเสนอภาพการเปลี่ยนแปลงของวาทกรรมการพัฒนาที่ผ่านมาที่เรียกว่าทฤษฎีการทำให้ทันสมัย (modernization theory) แต่อย่างใด ดังเช่นการเนรมิตรให้เครื่องคอมพิวเตอร์และเครือข่ายคอมพิวเตอร์ กลายเป็นสัญลักษณ์ของโลกยุคโลกาวัดน์ พร้อมสร้างมายาคติให้กับสังคมในวงกว้างว่าคอมพิวเตอร์คือศูนย์รวมของข้อมูลข่าวสารและองค์ความรู้ทุกแขนงที่เพียบพร้อม และไม่มีควมจำเป็นต้องค้นคว้าแสวงหาความรู้จากแหล่งข้อมูลใดอีกแล้ว คอมพิวเตอร์คือ “ทุกอย่าง” ของโลกยุคโลกาวัดน์ และโลกยุคโลกาวัดน์คือคอมพิวเตอร์และเครือข่ายคอมพิวเตอร์ ในนัยนี้ การศึกษาจึงถูกลดทอนลงมาเป็นเพียงการให้บริการสินค้าแบบหนึ่งผ่านเครื่องคอมพิวเตอร์ ส่วนผู้สอนก็มีหน้าที่เพียงป้อนเนื้อหาสาระ (content provider) และอุดมการณ์ชุดหนึ่งให้กับผู้เรียนเท่านั้น (ดูตัวอย่างการวิพากษ์วิจารณ์การศึกษาในโลกยุคโลกาวัดน์ทำนองนี้ได้ใน Brabazon 2000)

อย่างไรก็ตาม วัตถุประสงค์ของผู้เขียนในที่นี้ มิได้ต้องการจะพูดถึงโลกาวัดน์เป็นการเฉพาะแต่อย่างใด แต่ต้องการชี้ให้เห็นถึงประเด็นปัญหาหนึ่งที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับกระแสโลกาวัดน์โดยตรง ขณะเดียวกันก็เป็นประเด็นปัญหาที่ยังมิได้มีการพูดถึงกันอย่างจริงจังเท่าใดนักในแวดวงการศึกษาการพัฒนาของไทย เรา นั่นคือเรื่องของการเมืองเอกลักษณ์ (identity politics) ส่วนเหตุผลสำคัญที่ผู้เขียนเลือกหยิบยกประเด็น

ปัญหานี้มาอภิปรายก็เพื่อต้องการชี้ชวนให้เห็นว่าในฐานะวาทกรรม โลกาวัดน์มีหรือเป็นมากกว่าเรื่องของการลงทุนและการค้า โดยเฉพาะอย่างยิ่งการทำการค้าและการทำธุรกรรมผ่านเครือข่ายคอมพิวเตอร์ หรือที่เรียกว่า e-commerce/e-business⁽²⁾ หรือเป็นเพียงเรื่องของเทคโนโลยีการคมนาคมสื่อสารทางไกลอย่างการรายงานข่าวผ่านดาวเทียมที่สามารถรับรู้ได้พร้อม ๆ กันทั่วโลก โทรศัพท์มือถือ วิทยุติดตามตัว หรือคอมพิวเตอร์เท่านั้น แต่มีเรื่องของการเมือง สังคม วัฒนธรรมเข้ามาเกี่ยวข้องอย่างมากด้วย เพราะในฐานะที่เป็นวาทกรรม โลกาวัดน์ทำหน้าที่ไม่แตกต่างไปจากวาทกรรมการพัฒนาในอดีตอย่างวาทกรรมการพัฒนาแบบยั่งยืน (ดูไชยรัตน์ 2543: บทที่ 5 กล่าวคือ เป็นเทคนิควิทยาการของอำนาจแบบหนึ่งในการผนวก/ประสานสิ่งที่ขัดแย้งกัน สิ่งที่ไม่ไปด้วยกันไม่ได้ไว้ด้วยกัน เพียงแต่ในกรณีของวาทกรรมโลกาวัดน์ ขูขัดแย้งที่วานี้ในด้านหนึ่งได้แก่ความพยายามจะทำให้เกิดความเหมือนกัน ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ความเป็นสากล และบูรณาการ (homogenization, universalization, integration) และในอีกด้านหนึ่งได้แก่การเรียกร้องในความเฉพาะเจาะจง ความเป็นท้องถิ่นพื้นบ้านพื้นเมือง ความแยก

(2) การปรากฏตัวขึ้นของธุรกิจการค้าผ่านเครือข่ายคอมพิวเตอร์ หรือ e-commerce/e-business ในโลกยุคโลกาวัดน์ ส่งผลสะท้อนต่อหลักสูตรการศึกษาการบริหารธุรกิจในประเทศสหรัฐอเมริกาในปัจจุบันอย่างมาก และนำไปสู่ข้อถกเถียงที่เผ็ดร้อนในแวดวงการศึกษาการบริหารธุรกิจว่าควรหรือไม่ที่จะจัดทำหลักสูตร โดยให้ธุรกิจการค้าผ่านเครือข่ายคอมพิวเตอร์เป็นสาขาวิชาเฉพาะขึ้นมา เนื่องจากธุรกิจการค้าแบบนี้ มีความแตกต่างไปจากธุรกิจการค้าแบบที่ดำรงอยู่อย่างสิ้นเชิง คุราละเยียดของข้อถกเถียงในเรื่องนี้ได้ใน Leonhardt (2000) สำหรับการวิพากษ์วิจารณ์การศึกษาการบริหารธุรกิจโดยทั่ว ๆ ไป ในฐานะที่เป็นแหล่งบ่มเพาะคุณค่า/มาตรฐานศีลธรรมเฉพาะชุดหนึ่งที่สร้างปัญหาให้กับสังคม สามารถหาได้ใน Jennings (1999) อนึ่งการประกวดและสรรหาสาวสวยที่เรียกว่า e-girls ของธนาคารแห่งหนึ่ง เพื่อมาทำหน้าที่เกี่ยวกับการให้บริการธนาคารในโลกยุคโลกาวัดน์ (e-banking) เมื่อเร็ว ๆ นี้ ก็สามารถสร้างการถกเถียงได้พอสมควร ทั้งในแวดวงธุรกิจธนาคาร และในสังคมไทยโดยทั่ว ๆ ไป (ดูหนังสือพิมพ์ Bangkok Post April 8, 2000: "Business" p.1)

ย่อยและแตกหัก (particularization, localization, fragmentation, disintegration) ส่วนข้อถกเถียงหลักของผู้เขียนในที่นี้ มิใช่ต้องการเสนอให้มีการเลือกข้างใดข้างหนึ่งของคู่ขัดแย้งนี้ แต่ผู้เขียนมีความเห็นว่าการที่เราจะเข้าใจโลกยุคโลกาภิวัตน์ได้อย่างชัดเจนและคมชัดนั้น เรามีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องเข้าใจถึงพลังและพลวัตของกระบวนการที่สลับซับซ้อนของการปะทะประสาน (articulation: ดูรายละเอียดการอภิปรายถึงมโนทัศน์นี้ได้อย่างน่าสนใจยิ่งใน Laclau and Mouffe 1985: ch.3 esp. pp. 105-14) ของคู่ขัดแย้งนี้ ที่ตกผลึกเป็นรูปธรรมแบบต่าง ๆ ที่แตกต่างกันไปในแต่ละสังคม กล่าวอีกนัยหนึ่ง ผู้เขียนมีความเห็นว่าวิธีการศึกษาทำความเข้าใจโลกาภิวัตน์อย่างมีพลังและมีพลวัต น่าจะอยู่ที่การศึกษาอาณาบริเวณที่ก้ำกึ่ง-พรมแดน (the in-between) หรือลักษณะลูกผสม (hybridization/creolization/"glocalization": ดูรายละเอียดเพิ่มเติมของความคิดเหล่านี้ได้ใน Featherstone, Lash and Robertson eds. 1995:chs. 2, 3, 4) ที่เป็นจุดตัดของคู่ขัดแย้งนี้ มากกว่าการเลือกขูดด้านในด้านหนึ่งของคู่ขัดแย้งดังที่นิยมถือปฏิบัติกัน

ในส่วนขอสิ่งที่เรียกว่า "เอกลักษณ์" (identity) และของคู่แฝดที่เรียกว่า "ความแตกต่าง" (difference) นั้น แม้ว่าจะมีการพูดถึงและใช้กันอย่างแพร่หลายในโลกวิชาการภาษาอังกฤษด้านสังคมศาสตร์ และมนุษยศาสตร์ในปัจจุบันก็ตาม⁽³⁾ แต่เหตุผลและความเป็นมาที่ทำให้มโนทัศน์คู่นี้เป็นที่นิยมและพูดถึงกันอย่างมากมายกลับยังหาข้อยุติที่ลงตัวไม่ได้ (บางส่วนของ การอภิปรายต่อไปนี้จะผู้เขียนเก็บสาระสำคัญมาจาก Hall 1993 และ Woodward ed. 1997: ch. 1) สจิวัด ฮอลล์ (ดู Hall 1993: 274) นักวิจารณ์วัฒนธรรมที่โดดเด่นที่สุดคนหนึ่งในปัจจุบันถึงกับกล่าวว่าเอกลักษณ์เป็นมโนทัศน์ที่ "มีความยุ่งยากสลับซับซ้อนมาก, ด้อยพัฒนามาก และเข้าใจกันน้อยมาก" ("too complex, too undeve-

loped and too little understood") ในทรรณะของเมอร์เซอร์ (Mercer 1990: 43), "เอกลักษณ์กลายเป็นประเด็นปัญหาขึ้นมาเมื่อต้องเผชิญกับภาวะวิกฤติ กล่าวคือเมื่อสิ่งที่ดูเหมือนว่าแน่นอนตายตัวเคยอยู่ร่วมกันได้อย่างมั่นคงถูกแทนที่/สวมรอยด้วยประสบการณ์ที่ไม่มั่นคงหรือระแวงสงสัย"⁽⁴⁾ การฉายภาพเอกลักษณ์ทำนองนี้สามารถพบเห็นได้ทั่วไปไม่ว่าจะในแวดวงของสื่อสารมวลชนที่นิยมพูดถึงเรื่องของการสูญเสียเอกลักษณ์ การแสวงหาเอกลักษณ์ หรือวิกฤติการณ์ด้านเอกลักษณ์เป็นต้น หรือแม้แต่ในแวดวงของการเมืองโลกในปัจจุบันที่เอกลักษณ์ประจำชาติ (national identity) ได้กลับกลายมาเป็นประเด็นปัญหาที่ทั้งใหญ่และใหม่ ที่ได้รับการศึกษา/พูดถึงกันอย่างแพร่หลายอีกครั้ง (ดูตัวอย่างใน Poole 1999 และ Shapiro 1997) เนื่องจากในโลกหลังยุคสงครามเย็นและยุคโลกาภิวัตน์ เอกลักษณ์ประจำชาติได้ถูกท้าทายและสั่นคลอนอย่างมาก และในอัตราที่รวดเร็ว ส่งผลให้เอกลักษณ์ประจำชาติกลายเป็นจุดตัดที่โดดเด่นของการต่อสู้ขัดแย้งและความรุนแรงทางการเมือง จนนำไปสู่การทำสงครามฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ (ethnic cleansing) ในที่ต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นในคอองโก อาฟกานิสถาน รวันดา บุรุนดี บอสเนีย โคโซโว และติมอร์ตะวันออกเป็นต้น

กล่าวอีกนัยหนึ่ง ความขัดแย้งชุดใหม่ที่เกิดขึ้นในโลกยุคโลกาภิวัตน์ เป็นความขัดแย้งบนฐานของเอกลักษณ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเอกลักษณ์ประจำชาติ ที่

(3) ดูตัวอย่างงานศึกษาที่น่าสนใจแนวนี้ได้ใน Bhabha 1994 และ ed., 1990; Connolly 1991; Hall, Held and McGrew eds., 1993: chs. 2, 6; Isin and Wood 1999; Laclau ed. 1994; Norton 1988; Parekh 2000; Poole 1999; Rajchman 1995; Rutherford ed., 1990 และ Woodward ed., 1997: chs.1, 6 เป็นต้น

(4) ต้นฉบับภาษาอังกฤษมีดังนี้: "identity only becomes an issue when it is in crisis, when something assumed to be fixed, coherent and stable is displaced by the experience of doubt and uncertainty."

เป็นเช่นนี้ก็เพราะว่าในบรรดาพลังต่าง ๆ ที่สามารถสลาย ทำลายหรือสั่นคลอนเอกลักษณ์ต่าง ๆ ที่ดำรงอยู่ได้นั้น โลกาภิวัตน์เป็นพลังที่ทรงประสิทธิภาพสูงสุด ขณะเดียวกันในฐานะที่เป็นวาทกรรม โลกาภิวัตน์ก็สามารถสร้างเอกลักษณ์ใหม่ ๆ ให้เกิดขึ้นด้วย ในทฤษฎีของ ฮอลล์ (ดู Hall 1993: 275) เอกลักษณ์ของคนในโลกยุค โลกาภิวัตน์ ถูกสลายสั่นคลอนอย่างรุนแรงและอย่างรวดเร็วใน 2 ระดับด้วยกัน (double displacement) กล่าวคือในระดับของพื้นที่ และในระดับของตัวตน ในระดับของพื้นที่ โลกาภิวัตน์ทำให้การเปลี่ยนแปลงโยกย้ายถิ่นที่อยู่ของคนเป็นไปอย่างรวดเร็ว และกระทำได้ในปริมาณมากอันเป็นผลมาจากการคมนาคม สื่อสารที่สะดวก รวดเร็วและราคาถูก จนนำไปสู่การเกิดขึ้นของบุคคลประเภทใหม่/เอกลักษณ์ใหม่ที่เรียกว่า diaspora หรือบรรดาผู้อพยพโยกย้ายไปอยู่ต่างถิ่น แต่ยังคงมีความผูกพันอย่างเหนียวแน่นกับวัฒนธรรม สังคมบ้านเกิดของตัวเอง แทนที่จะยอมกลืนกลายเข้ากับวัฒนธรรม/สังคมที่ตัวเองไปอยู่ ขณะเดียวกันก็มีได้ ผันหวนจะกลับไปหาอดีตของตัวเอง เพราะรู้ว่าเป็นสิ่งที่เป็นไปไม่ได้ แต่พยายามจะอยู่กับวัฒนธรรมใหม่โดยไม่สูญเสียเอกลักษณ์เดิมของตัวเอง กลุ่มคนประเภทนี้จึงมี "หลายบ้าน" หลายเอกลักษณ์ หรือเอกลักษณ์แบบลูกผสมในเวลาเดียวกัน คนกลุ่มนี้ถือเป็นหนึ่งในเอกลักษณ์แบบใหม่ที่เกิดขึ้นในโลกยุคโลกาภิวัตน์ (ดู เปรียบเทียบกับ Isin and Wood 1999: ch. 9 ที่มองคนกลุ่มนี้ในฐานะที่เป็นเอกลักษณ์ใหม่ของโลกหลังยุคอาณานิคม--the postcolonial identities) คนกลุ่มนี้จึงเป็นอาณานิกรหรือปริณิถนของความก้าวไกล/พรม้า และกำลังเป็นประเด็นปัญหาหนึ่งที่ได้รับ ความสนใจศึกษาจากวงวิชาการอย่างมากในปัจจุบัน (ดูตัวอย่าง ใน Appadurai 1996: ch. 9; Gilroy 1997; และ Basch, Schiller, Blanc 1994) ยิ่งไปกว่านั้น โลกาภิวัตน์ยังสร้างพื้นที่ชนิดใหม่ขึ้นมาเรียกว่า electronic

space อย่าง internet ที่ก้าวข้ามพรมแดนรัฐ-ชาติ เป็นชุมชนแบบใหม่ที่ไม่ขึ้นกับพื้นที่ วิธีคิดเกี่ยวกับชุมชนแบบเก่า (ดูรายละเอียดเรื่องพื้นที่ในไซยรัตน์: 2543 บทที่ 4) ส่วนในระดับของตัวตนนั้น ฮอลล์เห็นว่าคนในโลกยุคโลกาภิวัตน์แทบไม่รู้เลยว่าตัวเองเป็นใครหรือเป็นอะไร เนื่องจากโลก/สังคมมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วมาก ทำให้คนต้องดิ้นรน ต่อสู้ ไขว่คว้า แสวงหาเพื่อสร้างหรือไม่ก็เพื่อตรึงเอกลักษณ์/ตัวตนของตัวเองไว้ และนี่คือสารัตถะของการเมืองเอกลักษณ์ เป็นการเมืองของโลกยุคโลกาภิวัตน์ [หรือโลกหลังยุคสงครามเย็น (post Cold War), หลังยุคสมัยใหม่ (postmodern), หรือหลังยุคอาณานิคม (postcolonial) แล้วแต่จะเลือกเรียกกัน] ที่ประเด็นการต่อสู้เคลื่อนไหว และเรียกร้องทางการเมือง จะวนเวียนอยู่กับเรื่องของเอกลักษณ์เป็นสำคัญ ไม่ว่าจะเป็นการสร้าง/ผลิต การเสพยา การเจรจาต่อรอง การตอกย้ำ/ผลิตซ้ำ หรือการทำให้เอกลักษณ์ของตัวเองบริสุทธิ์ผุดผ่องขึ้นมา (the purification of identity) ทั้งในระดับท้องถิ่น ระดับชาติ และระดับโลก ในวันนี้ เอกลักษณ์จึงมิใช่สิ่งที่หยุดนิ่ง แน่นนอน ตายตัว แต่เป็นเวทีของการต่อสู้ที่แหลมคม เพื่อช่วงชิงความเป็นเจ้าในการสร้างค่านิยม/ความหมายให้กับสิ่งต่าง ๆ ที่ประกอบกันขึ้นเป็นตัวตนของเราและของผู้อื่น เมื่อเป็นเช่นนี้ ฮอลล์จึงสรุปว่า "เอกลักษณ์เผย/ปรากฏตัวขึ้นในฐานะที่เป็นพื้นที่/เวทีที่ยังหาข้อยุติลงตัวไม่ได้ หรือไม่ก็เป็นประเด็นปัญหาที่ยังตกลงกันไม่ได้ในพื้นที่/เวทีแห่งนี้ ที่ประกอบกันขึ้นจากการปะทะประสานของวาทกรรมชุดต่าง ๆ" (5)

วิธีคิดเกี่ยวกับเอกลักษณ์ดังกล่าวข้างต้นนับว่าน่าสนใจยิ่ง เพราะนอกจากจะสามารถแสดงให้เห็นว่า

(5) ดู Hall (1989: 339) ต้นฉบับภาษาอังกฤษมีดังนี้: "Identity emerges as a kind of unsettled space, or an unresolved question in that space, between a number of intersecting discourses."

เอกลักษณ์มิใช่สิ่งที่แน่นอนตายตัว หยุดนิ่งหรือเปลี่ยนแปลงไม่ได้แล้ว ขณะเดียวกันวิธีคิด วิธีพูดเกี่ยวกับสิ่งที่เรียกว่าเอกลักษณ์ของเรา ก็มีได้หยุดนิ่งตายตัวเช่นกัน แต่มีการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา เอกลักษณ์เป็นเพียงการสร้างขึ้นของวาทกรรมชุดต่าง ๆ เท่านั้น ตัวอย่างเช่นเอกลักษณ์ของมนุษย์ในฐานะที่เป็นองค์ประธาน (a human subject) ที่เชื่อว่าทุกอย่างจะมีความหมายก็ต่อเมื่ออยู่ภายใต้การรับรู้ของมนุษย์ ซึ่งถือกันว่าเป็นสุดยอดของเอกลักษณ์ของมนุษย์ในยุคสมัยใหม่นั้น ก็เป็นเพียงประดิษฐกรรมหรือผลผลิตของวาทกรรมชุดหนึ่งเท่านั้น โดยเริ่มจากความคิด/ความเชื่อของนักปรัชญาและนักคณิตศาสตร์ชาวฝรั่งเศสที่มีชื่อเสียงก้องโลกชื่อเรเน เดการ์ต (Rene Descartes, 1596-1650) ผู้ประกาศก้องเป็นลัทธิของปรัชญาตะวันตกตั้งแต่ศตวรรษที่ 16 ว่า "ข้าพเจ้าคิด เพราะฉะนั้นข้าพเจ้าจึงเป็นตัวข้าพเจ้า" ("I think, therefore, I am.") หรือที่รู้จักกันในนามของ a Cartesian subject ตามชื่อในภาษาละตินของเดการ์ตเอง (Cartesius; ดูตัวอย่างความคิดของเขาได้ใน Descartes 1960 และ 1965) และเป็นความคิด/ความเชื่อที่ส่งต่อมายังปรัชญาแขนงต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นปรัชญาสายประจักษ์นิยม (empiricism), ปรากฏการณ์วิทยา (phenomenology), อัตตะภาวะนิยม (existentialism), จนถึงวิธีคิดแบบเสรีนิยมในปัจจุบัน อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบันวิธีคิดเกี่ยวกับเอกลักษณ์ของมนุษย์ทำนองนี้ได้ถูกท้าทาย สลาย สิ้นคลอน และล้มล้างจากสฤลความคิดแนววิพากษ์ท้าทายแบบต่าง ๆ นับตั้งแต่สฤลความคิดแนวมาร์กซิสต์ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง มาร์กซิสต์สายโครงสร้างนิยม (structural Marxism) ของหลุยส์ อัลตุสเซร์ (ดู อัลตุสเซร์ 2529 หรือ Althusser 1971: 1-60) ที่เสนอว่าความคิด/ความเชื่อที่ว่ามนุษย์เป็นองค์ประธานนั้น เป็นเพียงการสร้าง การร้องเรียก (interpellation) ของอุดมการณ์แบบหนึ่งในระบบทุนนิยมเท่านั้น จนถึงการใช้วิเคราะห์แบบจิตวิเคราะห์

ของซิกมันด์ ฟรอยด์ และฌาร์ค ลากอง (Jacques Lacan) ที่มองว่าความคิดและการกระทำต่าง ๆ ของมนุษย์ถูกตีกรอบไว้ในระดับของจิตไร้สำนึก (the unconscious) ซึ่งไม่สามารถอธิบายหรือทำความเข้าใจด้วยหลักของเหตุผลล้วน ๆ (ดูรายละเอียดใน Lacan 1977), และของสำนักโครงสร้างนิยมสายฝรั่งเศสอย่าง โคลส เลวี-สโทรส ที่พูดถึงโครงสร้างที่กำกับวิธีคิดของมนุษย์ (ดูตัวอย่างใน Levi-Strauss 1966a), และของสำนักหลังโครงสร้างนิยมอย่างมิเชล พูโก ที่ชี้ให้เห็นว่าตัวตนมนุษย์ในฐานะปัจเจกบุคคล (individual self) นั้น เป็นเอกลักษณ์ที่เพิ่งถูกสร้างขึ้นเมื่อไม่นานมานี้เอง เพื่อให้สอดคล้องกับวาทกรรมแนวเสรีนิยมเท่านั้น หรือสิ่งที่เรียกว่า "ผู้เขียน" (author) ก็เช่นกัน เป็นเพียงเรื่องของการทำบทบาท-หน้าที่ (author-function) มากกว่าเป็นเรื่องของอัจฉริยภาพหรือความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ของมนุษย์อย่างที่นิยมเข้าใจกัน (ดู Foucault 1970, 1977a และ 1977b), หรือฌาร์ค แดร์ริดาที่พูดถึงความสั่นไหวของความหมายของสรรพสิ่งรวมถึงสิ่งที่เรียกว่า "ความเป็นมนุษย์" ด้วย อันเป็นผลมาจากการทำงานของภาษาหรือที่แดร์ริดาเรียกว่า "differance" (ดู Derrida 1982: 1-29) รวมตลอดถึงบรรดานักทฤษฎีในแวดวงของขบวนการสิทธิสตรี (feminism) ซึ่งต่างก็ร่วมกันตั้งคำถามกับฐานะความเป็นองค์ประธานของมนุษย์ทั้งสิ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งมีมนุษย์เพศชายเป็นต้น ส่วนคุณูปการที่ยิ่งใหญ่ของบรรดาสฤลความคิดแบบวิพากษ์ท้าทายเหล่านี้ต่อการศึกษารื่องเอกลักษณ์อยู่ที่การล้มล้าง/สลายภาพลักษณ์/ตัวตนของมนุษย์ในแบบของยุคสว่างไสว (the Enlightenment subject) ที่เชื่อในความมั่นคงตายตัวของเอกลักษณ์ลง (decentering the subject) และแทนที่ด้วยความคิดเกี่ยวกับเอกลักษณ์ที่เปิดกว้าง แตกแยก ขัดแย้ง และเป็นกระบวนการของการต่อสู้/ต่อรองที่ไม่รู้จบ (สำหรับผู้ที่สนใจการถกเถียงเกี่ยวกับเรื่องของ subject อาจหาดูเพิ่มเติมได้

จากงานของ Copjec ed. 1994, Pile and Thrift eds. 1995, และ Canava, Connor, Nancy 1991)

นั่นคือ วิธีคิดเกี่ยวกับเอกลักษณ์ของเรามีได้หยุดนิ่ง แต่มีการเปลี่ยนแปลงมาโดยตลอด เพียงแต่ในโลกยุคหลังสมัยใหม่ที่เรายู่ เอกลักษณ์ถูกนำเสนอว่าเป็นเรื่องของประวัติศาสตร์/วัฒนธรรมมากกว่าเรื่องของชีววิทยา (ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน Hall 1993) และในคน ๆ เดียวกันสามารถมีได้หลายเอกลักษณ์ที่ขัดแย้งกันอยู่ด้วยกัน กล่าวอีกนัยหนึ่ง สำหรับนักทฤษฎีแนวหลังสมัยใหม่จะไม่พูดถึงเรื่องของเอกลักษณ์โดยตรง แต่จะให้ความสำคัญกับกระบวนการในการได้มา/การสร้างเอกลักษณ์ (identification) มากกว่า (ดูตัวอย่างการศึกษาทำนองนี้ได้ใน Laclau ed., 1994) คือดูว่ามีวาทกรรมอะไรบ้างที่กำหนด/กำกับเอกลักษณ์/ตัวตนของเรา และเป็นกระบวนการที่ไม่รู้จบ เมื่อเอกลักษณ์มิใช่เรื่องของชีววิทยา แต่เป็นเรื่องของตำแหน่งแห่งที่ บทบาทฐานะของคน [subject position; ดูเปรียบเทียบกับวิธีคิดของนักทฤษฎีแนววิพากษ์สังคม (critical theory) อย่าง Adorno (1969-70) ที่พูดถึง "บทบาท" (role) ของคนในสังคมในฐานะที่เป็นเอกลักษณ์เชิงสถาบันแบบหนึ่ง] ดังนั้นเอกลักษณ์จึงเป็นเรื่องของการผลิต/สร้าง การต่อสู้ให้ได้มา หรือเป็นการกำหนดโดยสังคมนั่นเอง โดยสังคมนั้น วัฒนธรรม เฉกเช่นสิ่งที่เรียกว่า "เอกลักษณ์ประจำชาติ" ซึ่งก็มีใช้สิ่งที่ติดตัวเรามาแต่เกิด แต่เป็นสิ่งที่แต่ละชาติ แต่ละวัฒนธรรมกำหนด/สร้างขึ้นภายหลังผ่านกระบวนการอบรมเลี้ยงดู และผ่านระบบการศึกษา เอกลักษณ์จึงเป็นเพียงชุดของคุณค่า ความหมายแบบหนึ่ง ยิ่งไปกว่านั้น หากมองในมิติของประวัติศาสตร์แล้ว ความรู้สึกผูกพันเป็นชาติและลัทธิชาตินิยม เป็นเพียงผลผลิตของยุคสมัยที่เริ่มขึ้นในยุคของรัฐ-ชาติสมัยใหม่เท่านั้น ก่อนหน้านั้นวิธีคิดของมนุษย์มิได้ผูกพันกับชาติ แต่ผูกพันกับเผ่า เชื้อชาติ/ชาติพันธุ์ และศาสนา มากกว่า

วัฒนธรรมประจำชาติทำหน้าที่สลายความแตกต่างหลากหลายทางวัฒนธรรมลงมาให้เป็นเพียงความเหมือนกัน ภายใต้วาทกรรมเฉพาะชุดหนึ่งเรียกว่า "เอกลักษณ์ประจำชาติ" และเอกลักษณ์ประจำชาติก็มีใช้วัตรปฏิบัติแต่เป็นระบบความหมาย/ระบบคุณค่าที่สร้างความเป็นชาติ และเอกลักษณ์ตัวตนของคนในชาตินั้น ๆ ขึ้นมา ส่วนกระบวนการในการสร้างเอกลักษณ์ประจำชาติ ก็กระทำผ่านการสร้างตำนาน เรื่องเล่าต่าง ๆ เพื่อสร้างตัวตนของชาติขึ้นมา (identity tales/narratives) ในรูปของประวัติศาสตร์ วรรณคดี วัฒนธรรมพื้นบ้าน ระบบสัญลักษณ์ต่าง ๆ เพื่อสร้างความรู้สึกร่วมของคนในชาติให้เกิดขึ้น โดยเรื่องเล่าเหล่านี้จะเน้นถึงจุดกำเนิด ความต่อเนื่อง ขนบธรรมเนียมประเพณี จารีตปฏิบัติ พิธีกรรมประจำชาติ (ดูตัวอย่างใน Hobsbawm and Ranger eds. 1983) แต่สิ่งที่สำคัญที่สุดในกระบวนการสร้างเอกลักษณ์ประจำชาติได้แก่ (1) การสร้างมายาคติพื้นฐานว่าด้วยกำเนิดของชาติ วีระบุรุษประจำชาติ ดังกรณีของวิลเลียม วอลเลซ (William Wallace) ในภาพยนตร์เรื่อง Brave Heart ซึ่งแสดงโดย เมล กิบสัน (Mel Gibson) นักแสดงชาวออสเตรเลียกับตำนานการสร้างชาติของชาวสก๊อต, (2) การตอกย้ำความเจ็บปวดรวดร้าวร่วมกันของคนในชาติ ดังกรณีของคนผิวดำกับประสบการณ์การเป็นทาสที่ขมขื่น หรือกรณีของชาวยิวกับโศกนาฏกรรมการสังหารหมู่ชาวยิวในยุโรปจำนวน 6 ล้านคน โดยกองทัพนาซีเยอรมันในสงครามโลกครั้งที่สอง (the Holocaust) ผ่านภาพยนตร์เรื่องต่าง ๆ เป็นระยะ ๆ เพื่อมิให้เกิดความหลงลืมและลืมเลือน ดังเช่นภาพยนตร์เรื่อง Shoah, Winds of War, Schindler's List, Life is Beautiful และ Jacobs the Liar เป็นต้น และผ่านการสร้างพิพิธภัณฑ์เพื่อรวบรวมหลักฐาน รายละเอียดต่าง ๆ เกี่ยวกับโศกนาฏกรรมการสังหารหมู่ครั้งนี้ ให้คนรุ่นหลังได้รับรู้ (the Holocaust museums) รวมถึงการตั้งสาขาวิชาเพื่อศึกษาโศกนาฏกรรมครั้งนี้

เป็นการเฉพาะ (Holocaust studies departments)⁽⁶⁾ ไม่แตกต่างไปจากศูนย์การศึกษาการสังหารหมู่ชาวยิว โดยกองทัพเยอรมันในยุคนาซีเยอรมัน ที่มหาวิทยาลัยเยล (Yale University) ประเทศสหรัฐอเมริกา ในปัจจุบัน, และ (3) การสร้างความคิดเรื่องชาติพันธุ์ที่บริสุทธิ์ว่าชาติคือที่รวมของคนเชื้อชาติเดียวกัน และเชื้อชาติของตัวเองมีความสูงส่งกว่า สามารถกว่า เหนือกว่าเชื้อชาติอื่น ๆ (racism) ดังกรณีของนาซีเยอรมันในสงครามโลกครั้งที่สอง หรือเยอรมันกับการสร้างชาติเยอรมันที่บริสุทธิ์ผุดผ่องในยุคนาซีเยอรมัน ในช่วงปีคริสต์ทศวรรษ 1970s เป็นต้น

ตำนาน/เรื่องเล่าเกี่ยวกับเอกลักษณ์ประจำชาติข้างต้นมักเป็นไปในทำนองการสร้างอดีตที่รุ่งเรือง เพื่อใช้เป็นฐานรากให้กับคนในชาติยึดเหนี่ยว ภาคภูมิใจ หวงแหน และหยิ่งในความเป็นชาติของตน พร้อมทั้งจะทำทุกอย่างแม้แต่สละชีวิตเพื่อปกป้องเรื่องเล่าเหล่านี้ นอกจากนี้ ดังที่ชาปรีโร (ดู Shapiro 1997) ได้ชี้ให้เห็นอย่างน่าสนใจยิ่งว่าการสร้างเอกลักษณ์ประจำชาติผ่านเรื่องเล่าต่าง ๆ กระทำควบคู่กันไปกับการสร้างความเป็นอื่นประจำชาติ (national otherness) ด้วย ไม่ว่าจะป็นกรณีของคนอิสราเอลกับอาหรับ, คนอเมริกันผิวขาวกับคนอินเดียนพื้นเมืองดั้งเดิม, คนอเมริกันผิวขาวกับคนอเมริกันผิวดำ จนถึงล่าสุดคือกรณีของคนอพยพโยกย้ายถิ่น ผู้ลี้ภัย และกลุ่มคนที่เรียกว่า diaspora ในประเทศต่าง ๆ ในปัจจุบัน ที่ถูกมองว่าเป็น the alien other หรือความเป็นอื่นที่เป็นคนต่างชาติ กล่าวอีกนัยหนึ่ง ทุกชาติจะผลิตสร้างความเป็นอื่นของตนขึ้นมาเพื่อใช้เป็นฐานในการสร้างเอกลักษณ์ประจำชาติ แต่ความเป็นอื่นประจำชาตินี้จะเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัยที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะว่าเอกลักษณ์ทุกชนิดถูกสร้างขึ้นมาจากความแตกต่าง หรือมีความแตกต่างเป็นตัวเปรียบเสมอ ดังนั้นเวลาที่เราพูดถึงเอกลักษณ์ เราจึงหลีกเลี่ยงไม่ได้ที่จะต้องพูดถึงความแตกต่าง หรือสิ่งที่ไม่ใช่

เอกลักษณ์/ความเป็นอื่นของเอกลักษณ์ไปพร้อม ๆ กัน ด้วยเสมอ กล่าวคือต้องพูดถึงสิ่งที่ไม่ใช่ ไม่เหมือน ไม่มีไม่ปรากฏ เอกลักษณ์จึงเป็นระบบของการเก็บกดปิดกั้นแบบหนึ่ง ทันททีที่มีการสร้างเอกลักษณ์ ก็จะต้องมีการสร้างความเป็นอื่นควบคู่กันไปด้วยเสมอ เอกลักษณ์ดำรงอยู่ได้ก็ด้วยความเป็นอื่น และนี่คือสารัตถะที่สำคัญยิ่งประการหนึ่งของการเมืองเอกลักษณ์ กล่าวคือเป็นการศึกษาหรือทำความเข้าใจกับกระบวนการที่สลับซับซ้อนของการสร้างเอกลักษณ์/ความเป็นอื่น (self/other) ยิ่งไปกว่านั้น ในทุกสังคมกลุ่มคนที่มีอำนาจสร้างความเป็นอื่นขึ้นมา มักจะเป็นกลุ่มคนเดียวกับที่มีอำนาจในการสร้างความรู้/ความจริง เพื่อให้สอดคล้องกับความเป็นอื่นที่ถูกสร้างขึ้นมานั้น ฉะนั้น การแยกอำนาจออกจากความรู้ดังที่นิยมถือปฏิบัติกัน แล้วชูความรู้ว่าเป็นสิ่งที่เป็นกลาง ปลอดภัยจากอำนาจ เป็น "ความจริง" จึงเป็นเทคนิควิทยาการขั้นสูงสุดของอำนาจ

(6) เป็นที่น่าสังเกตว่าในยุคสงครามโลกครั้งที่ 2 ยังไม่มีศัพท์หรือความคิดเรื่อง "การฆ่าล้างเผ่าพันธุ์" (ethnic cleansing) ฉะนั้น โศกนาฏกรรมของชาวยิวในยุโรปจึงเป็นเพียงเรื่องของการสังหารหมู่ (the Holocaust) ความเข้มข้นของความเจ็บปวดของชาวยิวในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 ยังกลายมาเป็นปรากฏการณ์ในการสร้างเอกลักษณ์ให้กับชาวยิวในประเทศสหรัฐอเมริกาและในประเทศอื่น ๆ และเป็นสิ่งที่ต้องปกป้อง สืบสวน ตรวจสอบ สอดส่องไม่ให้มีการบิดเบือนหรือเปลี่ยนรูปไปเป็นอันขาด ดังตัวอย่างล่าสุดแต่ไม่ใช่ตัวอย่างสุดท้ายของการฟ้องร้องระหว่างนักประวัติศาสตร์ชาวอังกฤษชื่อเดวิด เออร์วิง (David Irving) กับนักวิชาการชาวอเมริกันชื่อเดโบราห์ ลิปสแตดท์ (Deborah Lipstadt) เออร์วิงฟ้องเรียกค่าเสียหายจากลิปสแตดท์และสำนักพิมพ์เพนกวินว่าทำให้เขาเสื่อมเสียชื่อเสียง ด้วยการกล่าวหาเขาว่าเป็นผู้ฝึกฝนนาซีและบิดเบือนประวัติศาสตร์ด้วยการปฏิเสธว่าฮิตเลอร์มิได้มีส่วนรู้เห็นในการสังหารโหดชาวยิว และโศกนาฏกรรมการสังหารโหดชาวยิวในสงครามโลกครั้งที่ 2 ก็เป็นการกล่าวเกินความจริงอย่างมาก โดยข้อกล่าวหาเหล่านี้ปรากฏในหนังสือของลิปสแตดท์ที่มีชื่อว่า **Denying the Holocaust: The Growing Assault on Truth and Memory** (Penguin, 1994: ดูรายละเอียดเพิ่มเติมในหนังสือพิมพ์ **The Nation** April 12, 2000:A9 และ **Bangkok Post** April 12, 2000:6) ศาลอังกฤษตัดสินว่าเออร์วิงเป็นผู้ฝึกฝนนาซีเนื่องจากปฏิเสธเรื่องการสังหารหมู่ชาวยิวอย่างแข็งขัน (an active Holocaust denier) และเป็นผู้สนับสนุนลัทธินาซีจัดอย่างพวกนาซีใหม่ คำตัดสินของศาลอังกฤษคลายความวิตกกังวลของชาวยิวทั่วโลกอย่างมาก

ในขณะนี้ เอกลักษณ์จึงมีใช้คุณสมบัติเฉพาะเจาะจง ที่หยุดนิ่ง แน่นนอน ตายตัว และจับต้องได้อย่างที่มัก นิยมเข้าใจกัน แต่เอกลักษณ์ในตัวเองแล้วคือระบบ ของการจัดประเภทแยกแยะแบบหนึ่งเท่านั้น เป็นระบบ ที่จะบอกให้รู้ว่าใครเป็นใคร เป็นอะไร มีฐานะบทบาท อย่างไร เมื่อเป็นระบบของการจัดประเภทแยกแยะ ก็ หลีกหนีไม่พ้นเรื่องของความสัมพันธ์เชิงอำนาจ เนื่อง จากเป็นการจัดระบบระเบียบแบบหนึ่ง ไม่แตกต่างไป จากเรื่องของวาทกรรมการพัฒนา เป็นระบบของอำนาจ ที่จะนิยามว่าใครเป็น/ไม่เป็นอะไร ใครควรจะถูกผนวก เข้ามาเป็นพวกด้วยเงื่อนไขหลักเกณฑ์ใด และใครควรจะถูก ขจัดออกไป เอกลักษณ์จึงเป็นเรื่องของระบบระเบียบ รหัส และกฎเกณฑ์ที่เป็นตัวกำหนด/สร้างความแตกต่าง ให้เกิดขึ้น ทั้งในเชิงสัญลักษณ์และในเชิงรูปธรรม ทุก สิ่งจะมีระบบการจัดประเภทแยกแยะของตัวเอง มี การขีดเส้นแบ่ง สร้างอาณาเขต มีระบบของการตรวจ ตรา สอดส่อง ควบคุมและเก็บกดปิดกั้นแบบต่าง ๆ เพื่อสร้างเอกลักษณ์ของตนขึ้นมา เอกลักษณ์จึงเป็น เรื่องของอำนาจ/การเมือง การเมืองเอกลักษณ์จึงเป็นการ เมืองที่มุ่งไปสู่การเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ที่ดำรงอยู่ในสังคมและระหว่างสังคม ที่เป็นตัวกำหนด/ กากับชีวิตของเราและของผู้อื่น เมื่อเป็นเช่นนี้ เอก- ลักษณ์ประจำชาติ จึงมิได้มีความเป็นเอกภาพหรือความ เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันอย่างที่รัฐ-ชาติสมัยใหม่พยายาม นำเสนอและตอกย้ำ ตรงกันข้ามความเป็นเอกภาพหรือ ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของเอกลักษณ์ประจำชาติ ได้มาด้วยการใช้อำนาจ/ความรุนแรงเข้าไปเก็บกดปิดกั้น กดทับความแตกต่างในชาติไว้เท่านั้น ความเป็นอังกฤษ ความเป็นอเมริกัน หรือความเป็นฝรั่งเศสก็ตาม ต่างก็ ได้มาด้วยการเก็บกดปิดกั้น จัดระบบระเบียบกลุ่มคน อื่น ๆ เชื้อชาติอื่น ๆ ในชาติไว้ ผ่านกระบวนการสร้าง ความหลงลืมในรูปของตำนาน เรื่องเล่าขานประจำชาติ แบบต่าง ๆ ที่ผู้เขียนกล่าวถึงข้างต้น หรือผ่านยุทธศาสตร์

เชิงวาทกรรม อย่างเช่นวลีเรื่อง "สัญญาประชาคม" บ้าง, "ความเห็นพ้องต้องกัน" บ้าง, "ธรรมชาติของมนุษย์" บ้าง, "เอกภาพและความมั่นคงของชาติ" บ้าง, หรือ "การอยู่ ร่วมกันอย่างสงบสุขระหว่างคนชาติพันธุ์ต่าง ๆ" บ้าง สิ่งเหล่านี้กระทำไปเพื่อให้คนในชาติมองไม่เห็นความ รุนแรงในการสร้างเอกลักษณ์ประจำชาติ ฉะนั้น จึงไม่ มีชาติใดที่บริสุทธิ์ผุดผ่องในความหมายของการเป็น ชาติที่ประกอบไปด้วยคนเชื้อชาติ/ชาติพันธุ์เดียว วัฒนธรรมเดียวล้วน ๆ เอกลักษณ์ประจำชาติที่เป็น เอกภาพหรือเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน จึงเป็นมายาคติที่ รัฐ-ชาติสมัยใหม่สร้างขึ้นจากความรุนแรงเท่านั้น คำ ถามเกิดขึ้นว่าเมื่อเอกลักษณ์ประจำชาติเป็นเพียงมายา คติ ทำไมคนในโลกจึงยังคงฆ่ากันตายหรือยอมตาย เพื่อมายาคตินี้? สำหรับโลกยุคโลกาภิวัตน์/ยุคหลัง สงครามเย็น ยังเกิดคำถามที่ชวนให้สงสัยตามมาอีก ว่าทำไมประเทศ/ชาติที่มีคนต่างเชื้อชาติ/ชาติพันธุ์ ที่ เคยอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขและอย่างสันติเป็นเวลานาน กลับลุกขึ้นมาทำสงครามฆ่าล้างเผ่าพันธุ์กันอย่างโหดเหี้ยม และอย่างเลือดเย็น ไม่ว่าจะเป็นในรวันดา บอสเนีย อาฟกา- นิสถาน โคโซโว หรืออินโดนีเซีย อะไรทำให้คนที่เคย อยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขเป็นเวลานาน กลับกลายเป็นศัตรู กันถึงกับฆ่าล้างเผ่าพันธุ์กันได้ และนี่คือปริศนาที่สำคัญ ประการหนึ่งของการเมืองเอกลักษณ์ในโลกยุคโลกาภิวัตน์ ington ของอัปพาดูไร (Appadurai 1998) และไนร์น (Nairn 1998) ต้องการหาคำตอบ (ดูรายละเอียดเพิ่ม เต็มได้ในไชยรัตน์ 2543: บทที่ 6)

นอกจากกระบวนการสร้างเอกลักษณ์/ความเป็นอื่น แล้ว คำถามที่การเมืองเอกลักษณ์นิยมถามและต้องการ หาคำตอบอีกประการหนึ่งได้แก่คำถามที่ว่า เอกลักษณ์ ของใคร เอกลักษณ์ชนิดใดที่ได้รับการชูและตอกย้ำ ทำไมจึงเป็นเอกลักษณ์ชุดนี้ และเอกลักษณ์ชุดนี้มีวิธี การ กระบวนการในการสร้างความเป็นเจ้าอย่างไร ใคร ได้ประโยชน์จากเอกลักษณ์ชุดนี้ และทำไมคนจึงได้ยอม

เสียสละทุกอย่างแม้ชีวิต เพื่อธำรงรักษาเอกลักษณ์นี้ไว้ ประเด็นคำถามเหล่านี้แสดงให้เห็นว่าในโลกยุคโลกาภิวัตน์ ยังมีสิ่งอื่น ประเด็นปัญหาอื่นซึ่งถ้าหากไม่สำคัญกว่า ก็สำคัญเท่ากับสิ่งที่เรียกว่าเศรษฐกิจ การค้า การลงทุน ตัวอย่างเช่นเอกลักษณ์ของความเป็นแม่ (motherhood) เป็นสิ่งที่บังคับยึดเหนี่ยวให้ไม่เฉพาะกับผู้หญิง แต่ให้กับทุกคนในสังคมและในโลกไปพร้อม ๆ กันด้วย เพราะทุกคนต้องมีแม่ แต่สิ่งที่เรียกว่า “ความเป็นแม่” ก็เป็นเพียงผลลัพธ์ของวาทกรรมชุดหนึ่งที่เปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา และตามสภาพสังคมแต่ละแบบมากกว่าเป็นสิ่งที่แน่นอนตายตัว หยุดนิ่งอย่างที่นักปฏิฐานนิยมเชิงวัฒนธรรมพยายามนำเสนอ

อย่างไรก็ตาม ประเด็นสำคัญที่ผู้เขียนต้องการชี้ให้เห็นในที่นี้ได้แก่ความสัมพันธ์ที่แนบแน่นและสลับซับซ้อนระหว่างโลกาภิวัตน์ เอกลักษณ์ และความรุนแรง ซึ่งยังมีค้อยมีการพูดถึงกันเท่าใดนัก และถือเป็นฐานรากของการเมืองเอกลักษณ์ในโลกยุคโลกาภิวัตน์เลยทีเดียว เนื่องจากในโลกยุคโลกาภิวัตน์นั้น วิถีชีวิตของมนุษย์ในทุกด้านถูกระทบกระเทือน แทนที่/สวมรอย ถอนรากถอนโคน หรือไม่ก็สลับที่สลับทาง (deterritorialization) อย่างเข้มข้น รุนแรง รวดเร็วและกว้างขวางอย่างไม่เคยมีมาก่อน ดังนั้นการดิ้นรนต่อสู้เพื่อแสวงหาหรือคงไว้ซึ่ง “รากเหง้า,” “ของแท้” และอาณาเขต/เส้นแบ่งแยกต่าง ๆ จึงเป็นพื้นฐานที่สำคัญที่สุดของการเมืองแบบนี้ และทุกอย่างในชีวิตประจำวันจะถูกนำมาใช้เป็นเครื่องมือในการต่อสู้ทางการเมืองเชิงเอกลักษณ์ทั้งสิ้น ตัวอย่างเช่น การบริโภค (consumption) ได้กลายมาเป็นทั้งยุทธศาสตร์และยุทธวิธีที่สำคัญของการต่อสู้ทางการเมือง นอกเหนือไปจากชนชั้น เชื้อชาติ/ชาติพันธุ์ เพศ ศาสนา และอุดมการณ์ เพื่อสร้าง ประกาศ และดำรงรักษาเอกลักษณ์ของตน ดังที่โคลด เลวี-สโตรส นักปรัชญาและนักมานุษยวิทยาชาวฝรั่งเศสที่มีชื่อเสียง ได้ชี้ให้เห็นอย่าง

น่าสนใจยิ่งว่าอาหารที่เราเลือกที่จะรับประทานหรือไม่รับประทานนั้น สามารถสร้างเอกลักษณ์/ตัวตนให้กับเราด้วย (ดูรายละเอียดใน Levi-Strauss 1966b และ 1970) การเลือกรับประทาน/ไม่รับประทานอาหาร และรับประทานอย่างไร เช่น สุก/ดิบ คือตัวสื่อ/ตัวหมาย (signifier) ที่สำคัญชนิดหนึ่งที่บ่งบอกถึงเอกลักษณ์/ตัวตนของเรา กล่าวคือเป็นมรรควิธีที่เรานำมาใช้เพื่อประกาศเอกลักษณ์/ความเป็นตัวตนของเรา ไม่ว่าจะ เป็นในเรื่องของมาตรฐานทางศีลธรรม ความเชื่อทางศาสนา วัฒนธรรม ฐานะทางสังคม เพื่อสุขภาพอนามัย เพื่อผลทางการเมืองหรือเพื่อการรักษาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม หรือหากจะล้อเลียนและเลียนแบบเดการ์ตก็ ต้องกล่าวว่า “ข้าพเจ้ากิน/ไม่กิน เพราะฉะนั้นข้าพเจ้าจึงเป็นตัวข้าพเจ้า” ในทำนองเดียวกัน เครื่องดื่มก็ทำหน้าที่เป็นตัวสื่อ/ตัวหมายที่บ่งบอกถึงเอกลักษณ์ของผู้ดื่มได้เช่นกัน เช่นเรามีเครื่องดื่มเฉพาะสำหรับเด็กเครื่องดื่มของผู้ชายและของผู้หญิง เป็นต้น ยิ่งไปกว่านั้นการบริโภคในฐานะที่เป็นยุทธศาสตร์ของเอกลักษณ์แบบหนึ่ง (a strategy of identity; ดูรายละเอียดใน Friedman 1990) ยังนำไปสู่การสลายเอกลักษณ์/ตัวตนของผู้บริโภคไปพร้อม ๆ กันด้วย เนื่องจากเขา/เธอไม่สามารถสร้าง/ผลิตสินค้า/วัตถุเฉพาะเพื่อการเสพย์ของตัวเองอันจะบ่งบอกถึงเอกลักษณ์/ตัวตนเฉพาะของผู้เสพย์ แต่ต้องอาศัยสินค้า/วัตถุที่หมุนเวียนอยู่ในตลาด ซึ่งมีการผลิตครั้งละจำนวนมาก ๆ และเหมือน ๆ กัน ฉะนั้น ภายใต้สถานการณ์เช่นนี้ การดิ้นรนไขว่คว้าและแสวงหาความเป็นของแท้/ความดั้งเดิม (authenticity) ก็จบลงด้วยการแสวงหาสิ่งที่มองค์ โมดริยาร์ด เรียกว่า “ของจำลอง/เลียนแบบ” (simulacra; ดูรายละเอียดใน Baudrillard 1993b)

นอกจากนี้การหันกลับไปค้นหารากเหง้า/อดีตของตนเอง ดังกรณีของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่ในปัจจุบัน (ดูไชยรัตน์ 2543: ในบทที่ 3) อย่างกรณีของขบวนการเคลื่อนไหวของคนพื้นเมืองดั้งเดิม

(indigenous peoples movement) ในส่วนต่าง ๆ ของโลกในขณะนี้ หรือการทวนกลับมาใหม่ของขบวนการที่เรียกร้องให้กลับไปสู่ค่านิยมดั้งเดิมของศาสนา (religious fundamentalism) และขบวนการชาตินิยมบนฐานของชาติพันธุ์ (ethnic nationalism) มิใช่เป็นความพยายามที่จะกลับไปหารากเหง้าเดิมอย่างง่าย ๆ และอย่างตื้น ๆ อย่างที่มักมีการเข้าใจกัน แต่ขบวนการเหล่านี้เป็นปรากฏการณ์ที่สำคัญของขบวนการต่อสู้อย่างไม่รู้จบ ที่ต้องการกลับไปบูรณะฟื้นฟู และสร้างเอกลักษณ์ของตนอย่างมีจิตสำนึก มากกว่าการกระทำตาม ๆ กันตามสมัยนิยม นั่นคือการเมืองเอกลักษณ์ในโลกยุคโลกาภิวัตน์ มิใช่เรื่องง่าย ๆ และแคบ ๆ เกี่ยวกับการกลับไปหาอดีต ดังที่ตัวแบบการทำให้เป็นพื้นบ้าน/พื้นเมืองในโลกยุคโลกาภิวัตน์ (the localization/polarization model of globalization) พยายามจะฉายภาพให้เห็น ขณะเดียวกันก็มีใช้ความพยายามเอือกสุดท้ายก่อนที่จะถูกกระแสโลกาภิวัตน์กวาดทิ้งไปอย่างราบคาบ ดังที่ตัวแบบการทำให้เหมือนกัน/การกลืนกลายทางวัฒนธรรมของโลกาภิวัตน์ (the homogenization/assimilation model) พยายามนำเสนอ แต่การเมืองเอกลักษณ์ในโลกยุคโลกาภิวัตน์ เป็นเรื่องของกระบวนการปะทะประสานที่ยุ่งยากและสลับซับซ้อน (articulation/reappropriation/translation) ระหว่างขบจาริตปฏิบัติดั้งเดิมต่าง ๆ ที่ดำรงอยู่กับกระแสสมัยใหม่-กระแสโลก (the global-modern; ดูรายละเอียดใน Appadurai 1996) และตกผลึกในรูปของการต่อสู้เชิงเอกลักษณ์ที่หาข้อยุติเด็ดขาดไม่ได้ แต่สั่นไหวเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา จุดตัดหรือเส้นบรรจบของกระแสโลกกับกระแสท้องถิ่น/พื้นบ้านของการเมืองเอกลักษณ์ในโลกยุคโลกาภิวัตน์นี้ ชี้ให้เห็นถึงลักษณะลูกผสมของโลกยุคโลกาภิวัตน์ (the hybridization/creolization/"globalization") มากกว่าการหันกลับไปหาชั่วใดชั่วหนึ่งของกระแสโลกาภิวัตน์อย่างที่พยายามอธิบายกัน

อยู่ในปัจจุบัน ไม่ว่าจะในรูปของการเรียกร้องให้กลับไปสู่ความเป็นท้องถิ่น/พื้นบ้าน/พื้นเมือง หรือการเรียกร้องให้ปรับเปลี่ยนตามกระแสโลกโดยไม่คิดจะตั้งคำถามแต่อย่างใด เพราะเกรงว่าจะล้าหลังหรือไม่สามารถแข่งขันกับใครได้ และวัฒนธรรมแบบลูกผสมในโลกยุคโลกาภิวัตน์นี้เอง ที่กำลังเป็นประเด็นปัญหาที่ได้รับการสนใจศึกษาจากนักทฤษฎีกลุ่มหนึ่งในแวดวงการศึกษาโลกาภิวัตน์ และเป็นจุดแตกหักที่สำคัญที่จะนำไปสู่การเข้าใจกระบวนการโลกาภิวัตน์ ซึ่งเท่าที่ผ่านมายังมีความเข้าใจกันน้อยมาก ทั้ง ๆ ที่มีการพูดถึงกันอย่างตื้นตื้นก็ตาม

กล่าวอีกนัยหนึ่ง ถ้าหากจุดตัดหรือเวทีการต่อสู้ของการเมืองเอกลักษณ์ในอดีต จะเป็นสิ่งที่ชัดเจนเด็ดขาด อย่างเรื้อนร่าง/ร่างกายมนุษย์ ชาติพันธุ์ ชนชั้น หรือชาติเป็นต้น แต่ในโลกยุคโลกาภิวัตน์ จุดตัดหรือเวทีการต่อสู้ของการเมืองเอกลักษณ์กลับเป็นจุดตัดลูกผสม/จุดตัดร่วม (articulated sites) ระหว่างกระแสโลกกับกระแสท้องถิ่น (the global-local nexus) เป็นอาณาบริเวณของความกำกวม/พรมามั่วมากกว่า ผลลัพธ์เชิงรูปธรรมที่เด่นชัดที่สุดของการปะทะประสานแบบลูกผสมในโลกยุคโลกาภิวัตน์ได้ แก่การทวนกลับมาใหม่ของความรู้สึกเรื่องชาติพันธุ์นิยมและลัทธิชาตินิยมบนฐานของชาติพันธุ์ (ethnicity and ethnic nationalism) และกลายเป็นฐานรากของความขัดแย้งรุนแรงในโลกยุคโลกาภิวัตน์ (ดูรายละเอียดใน Smith 1995 และ Kellas 1998) ที่เป็นเช่นนี้ส่วนหนึ่งเป็นเพราะว่าเอกลักษณ์ประจำชาติ ถูกกระแสโลกาภิวัตน์สลาย สั่นคลอนและกลืนกลายไปมาก และนำไปสู่กระแสต่อต้านโลกาภิวัตน์ในรูปของการเคลื่อนไหวเพื่อเรียกร้องความเป็นท้องถิ่นพื้นบ้าน พื้นเมืองรวมตลอดถึงความรู้สึกเรื่องชาตินิยม ดังกรณีของประเทศไทยกับการหลอมละลายของระบบเศรษฐกิจในกลางปี ค.ศ. 1997 ที่เริ่มมีการพูดถึงเศรษฐกิจแบบพอเพียงมากขึ้น และการต่อต้านการแปรรูปรัฐวิสาหกิจไม่ว่าจะเป็นกรณีของการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่ง

ประเทศไทย หรือกรณีของโรงกลั่นน้ำมันบางจาก ซึ่ง
ก่อนหน้านี้สังคมไทยไม่เคยคิดที่จะหยุดตั้งคำถามกับ
กระแสโลกาภิวัตน์อย่างจริงจังเลย ขณะเดียวกันในอีก
ด้านหนึ่งโลกาภิวัตน์ก็นำไปสู่การเกิดขึ้นของเอกลักษณ์
แบบลูกผสมมากมาย และจะเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ ตาม
ระดับของการเชื่อมโยงของโลกที่เพิ่มมากขึ้นและรวดเร็ว
ขึ้น และภายใต้วัฒนธรรมแบบลูกผสมนี้เอง ที่ทำให้
เกิดความพยายามจะหวนกลับไปหาเอกลักษณ์แบบ
บริสุทธิ์ แบบดั้งเดิม ไม่ว่าจะเป็นการเรียกร้องให้กลับ
ไปสู่คำสอนดั้งเดิมของศาสนา คุณค่าแบบครอบครัว
แบบเก่า ลัทธิชาตินิยมบนฐานของชาติพันธุ์ หรือการ
กลับไปหาเอกภาพ/ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของ
เอกลักษณ์ประจำชาติที่ผู้เขียนกล่าวถึงข้างต้น สิ่งเหล่านี้
คืออีกด้านหนึ่งของกระแสโลกาภิวัตน์ที่แทบไม่มีใคร
คาดคิดมาก่อน ไม่ว่าจะเป็นนักทฤษฎีแนวเสรีนิยมหรือ
แนวมาร์กซิสต์ก็ตาม เพราะทั้งคู่ต่างก็เชื่อว่าสิ่งเหล่านี้
จะถูกกระแสโลกาภิวัตน์กวาดทิ้งไปหมด ไม่แตกต่างกัน
ไปจากวิคิดในวาทกรรมการพัฒนาในอดีตอย่างทฤษฎี
การทำให้ทันสมัย แต่ที่สำคัญยิ่งไปกว่านั้นก็คือว่าบรรดา
ผู้ที่เรียกร้องให้กลับไปหาอดีตที่บริสุทธิ์ผุดผ่อง หรือ
กลับไปหาความเป็นพื้นบ้าน/พื้นเมือง ดังกรณีของ
ขบวนการวัฒนธรรมชุมชน (ดูไชยรัตน์ 2543: บทที่ 3
หรือขบวนการภูมิปัญญาชาวบ้าน เศรษฐกิจชาวบ้าน
ชุมชนดั้งเดิม ฯลฯ ต่างก็มองไม่เห็นว่สิ่งเหล่านี้ต่างก็
เป็นเพียงการสร้างขึ้นของวาทกรรมชุดหนึ่งเช่นกัน นั่น
คือยังมองไม่เห็นอย่างที่ Appadurai (1996: ch.9)
พยายามชี้ให้เห็นว่าสิ่งที่พยายามเรียกร้องเหล่านี้เป็นผล
มาจากการสร้างขึ้นของวาทกรรมทั้งสิ้น ในกรณีนี้คือการ
สร้าง/ผลิตความเป็นท้องถิ่น/พื้นบ้าน (the production
of locality) ขึ้นมา ไม่แตกต่างไปจากการสร้าง/ผลิต
ความเป็นโลกเดียวกันของวาทกรรมโลกาภิวัตน์แต่อย่างใด

หลังยุคสงครามเย็นโลกคอมมิวนิสต์ล่มสลาย คน
ในประเทศเหล่านี้ที่เคยมีความมั่นคงทางด้านเอกลักษณ์

ไม่ว่าจะเป็นประเทศในยุโรปตะวันออก หรืออดีตสหภาพ
โซเวียต ต่างเกิดวิกฤติการณ์ทางด้านเอกลักษณ์ขึ้น ทำให้
ต้องกลับไปหาแหล่งอ้างอิงในอดีตเพื่อสร้างเอกลักษณ์
ของตนก่อนหน้าลัทธิคอมมิวนิสต์ เช่นเชื้อชาติ ศาสนา
วัฒนธรรม ทำให้เกิดการหวนกลับของสิ่งที่เรียกว่า “เอก-
ลักษณ์ประจำชาติ” ในประเทศเหล่านี้อีกครั้ง นั่นคือ
ตัวสื่อ/ตัวหมายที่เรียกว่า “คอมมิวนิสต์” หดความขลัง
หมดความศักดิ์สิทธิ์ และหมดพลังในการประสานคนใน
ชาติเข้าด้วยกัน ทำให้คนต้องดิ้นรน แสวงหาและไขว่คว้า
ตัวสื่อ/ตัวหมายใหม่เพื่อเป็นฐานในการสร้างเอกลักษณ์
ในโลกหลังยุคสงครามเย็น ฉะนั้นถ้าหากในยุคสงคราม
เย็น ความขัดแย้งในโลกเป็นเรื่องของอุดมการณ์คอม-
มิวนิสต์กับประชาธิปไตยแล้ว ในโลกหลังยุคสงคราม
เย็น ความขัดแย้งหลักจะเป็นความขัดแย้งทางด้าน
เอกลักษณ์ ยิ่งรัฐ-ชาติดูจะหมดความขลังและความ
สำคัญลงทุกทีในโลกยุคโลกาภิวัตน์ ตัวสื่อ/ตัวหมาย
แบบเดิม ๆ ไม่ว่าจะเป็นชาติพันธุ์ หรือศาสนาก็กลับมา
เป็นฐานที่มั่นของเอกลักษณ์อีกครั้ง ประกอบกับในโลก
หลังยุคสมัยใหม่ที่ปราศจากศูนย์กลางเดียวให้คนยึด
เหนี่ยวอย่างวิคิดแบบยุคสมัยใหม่ แต่มีหลายศูนย์
และมีลักษณะของการสลับที่สลับทาง (disarticulation/
deterritorialization) เช่นไม่ใช่ชนชั้นหรืออุดมการณ์
เพียงอย่างเดียวอย่างในอดีต แต่มีมากมายแตกต่างกัน
หลากหลาย ทำให้เกิดเอกลักษณ์แบบต่าง ๆ มากมาย
ซับซ้อนกัน ยิ่งสังคมนีความสลับซับซ้อนขึ้นเท่าใด คน
ก็จะมีหลากหลายเอกลักษณ์มากขึ้นเพียงนั้นแม้แต่
ในคน ๆ เดียวกัน เอกลักษณ์ของคนสมัยปัจจุบันจึง
มีความยุ่งยากสลับซับซ้อน แยกย่อยและขัดแย้งกัน
ตลอดเวลา ดังที่นักทฤษฎีแนวหลังยุคสมัยใหม่พยายาม
ชี้ให้เห็น เช่นเอกลักษณ์ของสตรีผิวดำที่มีฐานะเป็น
แม่ มีจุดยืนแบบสังคมนิยมและมิตรนิยมทางเพศแบบ
หญิงชอบหญิง, หรือเอกลักษณ์ของเพศชายเชื้อสายจีน
สัญชาติไทย อายุ 40 ปีมาจากจังหวัดภาคใต้ นับถือ

ศาสตราจารย์กินอาหารมังสวิรัตินิสบุนทรีย์ห้อมาร์โบโร จากสหรัฐอเมริกา ได้รับการศึกษาจากตะวันตก สมทาน ทฤษฎีมาร์กซิสต์และมีการนิยมทางเพศแบบชายชอบชาย ฯลฯ จะเห็นว่ามิตัวสื่อ/ตัวหมายมากมายที่ร่วมกันกำหนด "เอกลักษณ์" ของบุคคลผ่านกระบวนการต่อสู้/ต่อรองอย่างไม่รู้จบ เอกลักษณ์จึงเป็นพื้นที่ที่สั่นไหวเปลี่ยนแปลง ก้าวข้ามเส้นแบ่งต่าง ๆ ตลอดเวลา

จากที่ผู้เขียนกล่าวมาทั้งหมดข้างต้น คงพอจะช่วย แสดงให้เราเห็นว่าโลกาภิวัตน์เป็นพื้นที่หรืออาณาบริเวณ ที่กว้างขวางมากกว่า ลุ่มลึกกว่าและสลับซับซ้อนกว่าเรื่อง ของการเพิ่มขึ้นของความเชื่อมโยงระหว่างรัฐ-ชาติและ สังคมต่าง ๆ ในโลกผ่านการไหลเวียนของการค้า เงิน ทุนและเทคโนโลยีข้อมูลข่าวสารในระดับโลก ปัจจุบัน วาทกรรมโลกาภิวัตน์ได้ก้าวข้ามมิติของเศรษฐกิจ/การค้า ลุ่มลึกของวัฒนธรรมและชีวิตประจำวันของคนทั่วโลก โลกาภิวัตน์เกี่ยวข้องกับสัมพันธ์มากกว่าปัญหาการ สื่อสารแบบฮิเลคโทเรติกและดิจิทัล ดังเช่นปัญหา Y2K ที่ได้รับการขานรับอย่างตื่นตระหนกไปทั่วโลกเมื่อปลาย ปี ค.ศ. 1999 หากจะสรุปให้สั้นและกระชับที่สุดก็คือว่า โลกาภิวัตน์ในฐานะที่เป็นวาทกรรม มิได้พูดถึงแต่เรื่อง ของการค้าและการลงทุนในระดับโลก หรือเรื่องของ คอมพิวเตอร์และเทคโนโลยีการคมนาคมสื่อสารในระดับ โลกเท่านั้น แต่ในฐานะที่เป็นวาทกรรม โลกาภิวัตน์คือ เทคนิควิทยาการของอำนาจที่สลับซับซ้อนและซ้อนเงื่อนไข แบบหนึ่ง ไม่แตกต่างไปจากวาทกรรมการพัฒนาที่ผ่านมา โดยทำหน้าที่เก็บกดปิดกั้น แทนที่/สวมรอย และ ตัดรากถอนโคนสรรพสิ่งที่ขัดขวางการจัดระบบระเบียบ ของตน ตัวอย่างของอำนาจการจัดระบบระเบียบที่โดดเด่นที่สุดของวาทกรรมโลกาภิวัตน์ อาจพิจารณาได้จาก การรายงานข่าวของสื่อระดับโลก/สื่อตะวันตกอย่าง หนังสือพิมพ์รายวัน หรือสื่อโทรทัศน์อย่าง CNN เท่าที่ ผ่านมา ที่พยายามฉายภาพสถานการณ์ในประเทศพม่า อย่างหยาบ ๆ และอย่างง่าย ๆ ว่าเป็นการต่อสู้ช่วงชิง

อำนาจระหว่างรัฐบาลทหารของพม่ากับนางองซาน ซูจี ผู้นำฝ่ายค้านเจ้าของรางวัลโนเบลสาขาสันติภาพ การ ฉายภาพการต่อสู้ทางการเมืองในพม่าของสื่อระดับโลก ทำนองนี้ เป็นไปในลักษณะของการเก็บกดปิดกั้นและ ลบเลือนความเป็นจริงที่สำคัญยิ่งในประเทศพม่า ประการหนึ่งไป นั่นคือ พม่าเป็นประเทศที่ประกอบไปด้วยคนหลากหลายชาติพันธุ์ ความขัดแย้งและความ รุนแรงที่สำคัญที่สุดและพื้นฐานที่สุดในพม่าคือความ ขัดแย้งและความรุนแรงบนฐานของชาติพันธุ์ (ethnic conflict and violence) การรายงานข่าวของสื่อระดับโลก/สื่อตะวันตกลดทอนความสลับซับซ้อนของสังคม การเมืองพม่าลงมาเป็นเพียงเรื่องแคบ ๆ และง่าย ๆ เกี่ยวกับการต่อสู้เพื่อช่วงชิงอำนาจระหว่างคนสองกลุ่ม เท่านั้น ยิ่งไปกว่านั้นการเลือก/ไม่เลือกรายงานข่าวของ สื่อระดับโลก/สื่อตะวันตกยังสามารถทำให้เกิดเหตุการณ์ที่ เกิดขึ้นในชายขอบของโลกกลายเป็น "เหตุการณ์โลก" ขึ้นมาได้ ดังกรณีของโคโซโวและติมอร์ตะวันออก หรือ ไม่ก็ทำให้เกิดเหตุการณ์ที่รุนแรงในอดีต ซึ่งแม้จะยังคงดำรง ความรุนแรงอยู่ในปัจจุบัน กลายเป็นสิ่งที่ถูกหลงลืมไปได้ เพราะมิได้ "เป็นข่าว" อีกต่อไป ดังกรณีของเหตุการณ์ ความรุนแรงในคองโก รวันดา และอาฟกานิสถาน เป็นต้น ดังนั้นเทคโนโลยีการคมนาคมสื่อสารและเทคโนโลยี ข่าวสารต่าง ๆ ซึ่งถือกันว่าเป็นปราการหลักหนึ่งของโลก ยุคโลกาภิวัตน์ และแสดงออกมาอย่างเป็นรูปธรรมผ่าน สื่อระดับโลก/สื่อตะวันตก จึงมิใช่หลักประกันว่าชาว โลกจะได้รับข่าวสารที่ถูกต้อง ครบคลุม คมชัดและ ไม่มีการบิดเบือนใด ๆ ทั้งสิ้น ตรงกันข้ามโลกาภิวัตน์ ในฐานะที่เป็นวาทกรรม กลับช่วยโหมกระพือและตอก ย้ำการเมืองแบบเก่าที่ดำรงอยู่ให้แข็งแกร่งยิ่ง ๆ ขึ้น ไม่ ว่าจะเป็นการเมืองของการเก็บกดปิดกั้น (the politics of exclusion; ดูรายละเอียดของการเมืองแบบนี้ได้ใน Riggins ed., 1997, Kothari 1997, Hay and Watson 1999 และ Esteva 1999) หรือการเมืองของการหลงลืม

(the politics of forgetting: ดูรายละเอียดใน Walker 1993: ch. 8) ความรุนแรงบนฐานของชาติพันธุ์ ไม่ว่าจะเป็นรูปของลัทธิชาตินิยมบนฐานของชาติพันธุ์ (ethnic nationalism) หรือการทำสงครามฆ่าล้างเผ่าพันธุ์กัน (ethnic cleansing) ได้ปรากฏขึ้นมากมายในโลกยุคโลกาภิวัตน์ และดูเหมือนว่ากำลังจะกลายเป็นความรุนแรงชุดใหม่ที่เข้าไปแทนที่/สวมรอยความรุนแรงในอดีตอย่างสงครามกลางเมือง สงครามกองโจร หรือการก่อการร้ายแบบต่าง ๆ อย่างน้อยที่สุดก็ในแง่ของการเลือกรายงานข่าวของสื่อระดับโลก/สื่อตะวันตก ความรุนแรงบนฐานของชาติพันธุ์นี้เองที่ทำให้สมิธ (ดู Smith 1995) สรุปอย่างน่ารับฟังยิ่งว่าถึงแม้ในโลกยุคโลกาภิวัตน์ เรื่องของชาติ ชาติพันธุ์ ลัทธิชาตินิยม และรวมถึงเรื่องของ “ความเป็นชนบท” (rurality ดูรายละเอียดใน ไชยรัตน์ 2543: บทที่ 6) ต่างก็เป็นสิ่งที่เราจะมองข้ามหรือหลงลืมไปง่าย ๆ ไม่ได้ สิ่งเหล่านี้มิได้ถูกกวาดให้หมดสิ้นไปในโลกยุคโลกาภิวัตน์ แต่กำลังหวนกลับมาใหม่ในรูปแบบและลีลาที่ยากแก่การควบคุมและคาดเดา และเป็นประเด็นปัญหาหนึ่งที่สำคัญและท้าทายโลกยุคโลกาภิวัตน์มากพอ ๆ กับเรื่องของการค้าและการทำธุรกรรมผ่านเครือข่ายคอมพิวเตอร์

นอกจากนี้วาทกรรมโลกาภิวัตน์ ยังเข้าไปแทนที่/สวมรอยวาทกรรมการพัฒนาของโลกยุคสงครามเย็นได้อย่างแนบเนียน แนบแน่นและรวดเร็ว จนแทบกล่าวได้ว่าผลกระทบต่าง ๆ ของโลกาภิวัตน์ที่มีต่อประเทศโลกที่สาม จะไม่ได้รับการศึกษา พูดยถึงและวิเคราะห์อย่างจริงจัง สำหรับในกรณีของประเทศไทย ประเด็นนี้นับว่ามีความชัดเจนยิ่ง เพราะก่อนหน้าการหลอมละลายของระบบเศรษฐกิจนั้น เสียงส่วนใหญ่ในสังคมไทยจะมุ่งไปที่การวิ่งตามกระแสโลกาภิวัตน์โดยปราศจากการตั้งคำถามที่วิพากษ์ท้าทายแต่อย่างใด ผ่านบุคคลสำคัญในรัฐบาลชุดต่าง ๆ ผ่านนักการเมือง นักธุรกิจชั้นนำ นายธนาคารและปัญญาชน และผ่านสื่อมวลชนอย่าง

หนังสือพิมพ์รายวันบางฉบับ หลังจากเกิดภาวะเศรษฐกิจหลอมละลาย บรรดาผู้ที่เคยสนับสนุนส่งเสริมกระแสโลกาภิวัตน์ก็กลับกลายเป็นนักชาตินิยมในฉบับปล้นที่เป็นเช่นนี้ส่วนหนึ่งเป็นเพราะว่าสังคมไทยมิได้มีการศึกษาและทำความเข้าใจกับกระแสโลกาภิวัตน์อย่างจริงจัง และรอบด้านพอ ยังคงมองโลกาภิวัตน์เพียงแค่ว่าเป็นเรื่องของเศรษฐกิจ การค้า การลงทุน และเทคโนโลยีการคมนาคมสื่อสารทางไกลแบบต่าง ๆ ทำให้ขาดการมองปัญหาในภาพรวม และละเลยการตั้งคำถามที่มีความสำคัญยิ่งว่าคนยากคนจน คนด้อยโอกาส และคนที่ถูกเก็บกดปิดกั้นแบบต่าง ๆ ในสังคม จะได้รับผลกระทบจากกระแสโลกาภิวัตน์ รวมตลอดถึงกระแสการทำให้เป็นท้องถิ่น/พื้นบ้าน (localization) และกระแสวัฒนธรรมลูกผสม (hybridization) ที่ผู้เขียนได้ชี้ให้เห็นข้างต้นอย่างไรบ้าง เพราะแม้แต่ในรายงานประจำปี 1999-2000 ของธนาคารโลกเอง ก็ยอมรับอย่างเปิดเผยว่าความยากจนและความไม่เท่าเทียมกันในสังคม ยังคงเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ แทนที่จะลดลงในโลกยุคโลกาภิวัตน์ ช่องว่างระหว่างคนรวยกับคนจน ทั้งในระดับปัจเจกบุคคลและในระดับประเทศกลับขยายกว้างออกไปทุกขณะ ดังนั้นจึงเป็นอย่างที่โคธารี (ดู Kothari 1997: 229) ได้ตั้งข้อสังเกตเมื่อไม่นานมานี้ว่าในโลกยุคโลกาภิวัตน์นั้น “ถ้าหากจะมีตรรกะที่ชัดหรือบ่งบอกถึง ‘การพัฒนา’ ในระดับโลก และเป็นตรรกะที่เป็นสากลสามารถพบได้ทุกหนทุกแห่งแล้ว สิ่งนั้นก็คือนความไม่เท่าเทียมกันที่เพิ่มมากขึ้นในโลก”⁽⁷⁾

ในนัยนี้ วาทกรรมโลกาภิวัตน์จึงไม่แตกต่างไปจากวาทกรรมพัฒนาในอดีตแต่อย่างใด กล่าวคือยังคงเป็นเทคนิควิทยาการของอำนาจที่กระทำความรุนแรงต่อประเทศโลกที่สาม ด้วยการสลาย สั่นคลอน ถอนราก

(7) ดันฉบับภาษาอังกฤษมีดังนี้: “If there is one indicator of ‘development’ that is becoming worldwide--an almost universal phenomenon--it is the growth of inequality.”

ถอนโค่น สลับที่สลับทาง เกิดกบดปิดกัน แทนที่/สวมรอยบรรดาเอกลักษณ์ท้องถิ่นต่าง ๆ ด้วย “เอกลักษณ์โลก” ขณะเดียวกัน ความรุนแรงแบบนี้ก็นำไปสู่ขบวนการต่าง ๆ เพื่อเสริมสร้างความแข็งแกร่งให้กับเอกลักษณ์ท้องถิ่นในรูปของการต่อต้านกระแสโลกาภิวัตน์แบบต่าง ๆ ดังที่ผู้เขียนได้กล่าวมาแล้ว เช่น การหันกลับไปหาวัฒนธรรมดั้งเดิมของตัวเองในรูปของขบวนการเคลื่อนไหวของคนพื้นเมืองดั้งเดิมอย่างขบวนการเคลื่อนไหวของคนพื้นเมืองดั้งเดิมในมลรัฐฮาวายของประเทศสหรัฐอเมริกา (ดูไชยรัตน์ 2543: บทที่ 6), การหันกลับไปหาคำสอนดั้งเดิมของศาสนา, หรือการกลับมาใหม่ของลัทธิชาตินิยมในรูปของชาตินิยมบนฐานของชาติพันธุ์ เป็นต้น ฉะนั้นความลึกลับที่ยิ่งใหญ่ที่สุดและน่าขันที่สุดประการหนึ่งของโลกยุคโลกาภิวัตน์ก็คือ ในขณะที่โลกเล็กลง ในความหมายของการติดต่อเชื่อมโยง ใกล้ชิดกันมากขึ้นและรวดเร็วขึ้น จนความแตกต่างระหว่างเวลากับสถานที่แทบไม่มีความสำคัญอีกต่อไป หรือที่เดวิด ฮาร์วีเรียกว่า “time-space compression” (ดู Harvey 1989: Part III) โลกทั้งโลกถูกทำให้กลายเป็นชุมชนในจินตนาการเดียวกัน/พื้นที่เดียวกัน/โลกเดียวกัน มีประวัติศาสตร์โลกชุดเดียวกัน ผ่านเทคโนโลยีการสื่อสารทางไกลและเทคโนโลยีข้อมูลข่าวสารที่ก้าวหน้าและรวดเร็ว และผ่านยุทธศาสตร์เชิงวาทกรรมของวาทกรรมโลกาภิวัตน์อย่างวลียอดนิยมที่ว่า “คิดในระดับโลก เคลื่อนไหวในระดับท้องถิ่น” (“think globally, act locally”: ดูไชยรัตน์ 2543: บทที่ 5) และผ่านความคิดเรื่อง “การสิ้นสุดของประวัติศาสตร์” ของฟรานซิส ฟูกูยามา (ดู Fukuyama 1989), หรือผ่านมโนทัศน์เรื่อง “โลกา” (global) ซึ่งโดยตัวเองแล้วก็คือพื้นที่/เวทีของการต่อสู้เพื่อช่วงชิงการนำในการสร้างนิยาม/ความหมายเฉพาะแบบหนึ่งเท่านั้น มิได้มีความเป็น “ธรรมชาติ” แต่ประการใดทั้งสิ้น นั่นคือเป็นเพียงการสร้างขึ้นมาของวาทกรรมโลกาภิวัตน์เท่านั้น แต่ในอีกด้านหนึ่ง โลกา

ภิวัตน์ก็นำไปสู่ชุมชนโลกอีกแบบที่ไม่สามารถจินตนาการได้ว่าจะลงเอยแบบใด (a global unimaginable community) เป็นชุมชนที่ทั้งชนบและจารีตปฏิบัติ คุณค่า ความเชื่อในอดีตได้กลับมาหลอกหลอน สั่นคลอน และสร้างความปั่นป่วนให้กับโลกยุคโลกาภิวัตน์ในระดับที่ยากแก่การควบคุมและยากแก่การคาดเดา เนื่องจากเป็นการกลับมาของอดีตในรูปแบบใหม่ที่เข้มข้นกว่าและท้าทายกว่าเดิม (ดูการอภิปรายทำนองนี้ได้ใน Gross 1992 และ Heelas, Lash and Morris eds., 1996) เป็นชุมชนโลกที่มีการปรากฏตัวขึ้นของพื้นที่ทางการเมือง/พื้นที่สาธารณะแบบใหม่ที่เรียกว่า “the diasporic public sphere” หรืออาณาบริเวณสาธารณะที่สร้างขึ้นโดยบรรดาผู้อพยพโยกย้ายถิ่น (ดู Appadurai 1996) ซึ่งกำลังท้าทายพื้นที่ทางการเมืองแบบเดิม ๆ อย่างรัฐ-ชาติ อาณาเขตของรัฐ รวมถึงตลอดถึงบรรดาโมทัศน์ต่าง ๆ ที่วางอยู่บนฐานของรัฐ-ชาติ เช่นความเป็นพลเมืองและความเป็นชาติ บรรดาพื้นที่แบบใหม่เหล่านี้ หรือที่ฟูโกเรียกว่า “heterotopia” (ดูการอภิปรายเกี่ยวกับพื้นที่ชนิดนี้ได้ไชยรัตน์ 2543: บทที่ 4) กำลังกลายเป็นเวทีใหม่ของการต่อสู้ทางการเมืองและกำลังเป็นที่สนใจของวงวิชาการในปัจจุบัน

ความลึกลับของโลกยุคโลกาภิวัตน์ดังกล่าวข้างต้นทำให้เรามีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องทำความเข้าใจโลกาภิวัตน์จากแง่มุมของการปะทะประสานที่สลับซับซ้อนระหว่างกระแสโลก-กระแสสมัยใหม่ กับกระแสท้องถิ่น-กระแสชนบท (the articulation of the global-modern and the local-rural nexus) และนำไปสู่ความไม่แน่นอนมั่นคงและการต่อสู้ขัดแย้งระหว่างเอกลักษณ์แบบต่าง ๆ ในปัจจุบัน การเมืองวัฒนธรรมโลกที่ปรากฏเป็นรูปธรรมในรูปของการต่อสู้ในระดับท้องถิ่นนี้เอง ที่ร่วมกันกำหนด/สร้างนิยาม/ความหมายชุดใหม่ให้กับโลกาภิวัตน์ ปลดปล่อยวาทกรรมโลกาภิวัตน์จากการผูกขาดครอบงำภายใต้โครงการแบบสมัยใหม่ (the

modernist project) ที่ชูความเป็นสากล ความเหมือนกันในรูปของการทำให้เป็นชุมชนเมือง (urbanization), การทำให้เป็นสังคมอุตสาหกรรม (industrialization) และล่าสุดการทำให้เป็นชุมชน/ประชาคมโลกเดียวกัน (a single global community) สู่การเปิดพื้นที่ให้กับความแตกต่างหลากหลาย แยกย่อย ขาดตอนและความไม่แน่นอนตายตัว ดังกรณีของการปะทะประสานระหว่างสัญญาณในระดับโลก (the global sign) ที่เรียกว่า “ไอเอ็มเอฟ” หรือกองทุนการเงินระหว่างประเทศกับสังคมไทยเมื่อกลางปี ค.ศ. 1997 อันเป็นผลมาจากการหลอมละลายของระบบเศรษฐกิจไทย และทำให้รัฐบาลไทยต้องขอรับความช่วยเหลือจากกองทุนการเงินระหว่างประเทศ⁽⁸⁾ ในช่วงเวลาดังกล่าวสังคมไทยถูกขนานนามว่าเป็น “ยุคไอเอ็มเอฟ” และเศรษฐกิจไทยถูกเรียกขานว่าเป็น “เศรษฐกิจยุคไอเอ็มเอฟ” ไม่ว่าเราจะไปที่ใดในช่วงเวลาดังกล่าว ก็จะมีแต่ป้ายหรือได้ยินคำว่า “ไอเอ็มเอฟ” เต็มไปหมด ตั้งแต่แผงลอยขายอาหาร จนถึงศูนย์การค้า ร้านค้าและสื่อมวลชนแขนงต่าง ๆ บรรดาสินค้าเครื่องอุปโภคบริโภคต่างจะมีป้าย “ไอเอ็มเอฟ” กำกับไว้แทบทั้งสิ้น เช่น ข้าวผัดไอเอ็มเอฟ, ไซสัดไอเอ็มเอฟ, หรือยากันยุงไอเอ็มเอฟ เป็นต้น ไอเอ็มเอฟ ในความหมายของสถาบันการเงินระหว่างประเทศที่ทรงอำนาจและอิทธิพล ถูกสังคมไทยในระดับชาวบ้านและประชาชนทั่ว ๆ ไปทำให้กลายเป็นเพียง “ตัวสื่อ/ตัวหมายที่ล่องลอย” (a floating signifier) ปลดปล่อยคุณค่า ความหมายในระดับโลกสู่ความหมายเฉพาะของท้องถิ่น เช่นหมายถึงสินค้าราคาถูก หรือไม่ก็หมายถึงภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ รวมถึงการใช้ในความรู้สึกแบบชาตินิยม เรียกร้องให้เกิดการประหยัดและรักชาติ ดังกรณีของการรณรงค์ให้ “กินของไทย ใช้ของไทย ร่วมใจประหยัด” เป็นต้น การจัดการกับสัญญาณโลก “ไอเอ็มเอฟ” แบบต่าง ๆ นี้เองทำให้เกิดการกลับหัวกลับหางสลับที่สลับทางของความหมาย พร้อมลดความศักดิ์สิทธิ์

ของสัญญาณในระดับโลกที่เรียกว่า “ไอเอ็มเอฟ” ลง ไอเอ็มเอฟมิได้มีความหมายเพียงแคบ ๆ เฉพาะในแวดวงธุรกิจการเงิน การธนาคาร แวดวงนักวิชาการและแวดวงรัฐบาลเท่านั้น แต่ถูกสร้างความหมายใหม่โดยประชาชนธรรมดาทั่ว ๆ ไป ที่ได้รับผลกระทบจากการหลอมละลายของระบบเศรษฐกิจ และใช้เป็นเครื่องมือแสดงความไม่พอใจและไม่เห็นด้วยกับนโยบายเศรษฐกิจของรัฐบาล การผลิต/สร้างความหมายในบริบทของวัฒนธรรมทำนองนี้มีความสำคัญยิ่งที่จะช่วยให้เราเห็นถึงการปะทะประสานของกระแสโลกกับกระแสท้องถิ่น อันจะนำไปสู่การเข้าใจโลกยุคโลกาภิวัตน์ได้คมชัดขึ้น และถือเป็นการยอมรับหนึ่งที่สำคัญของการเมืองวัฒนธรรมในโลกยุคโลกาภิวัตน์ ความเข้าใจเกี่ยวกับกระบวนการปะทะประสานระหว่างกระแสโลกกับกระแสท้องถิ่นนี้ จะช่วยให้เราเห็นว่ายังมีกลไกและปัจจัยอื่น ๆ อีกมากที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงสังคม นอกเหนือไปจากกระแสโลกาภิวัตน์ การทำให้ทันสมัย และการพัฒนา ตรงกันข้ามในโลกยุคโลกาภิวัตน์ สิ่งที่เราเรียกว่าขนบจารีตปฏิบัติเดิม ๆ (tradition) ไม่ว่าจะ เป็นความเป็นชนบท (rurality) หรือเรื่องของชาติพันธุ์ยังคงมีความสำคัญอยู่มาก และความรู้ความเข้าใจของเราต่อสิ่งเหล่านี้ จะช่วยเปิดโลกทรรศน์และการรับรู้ของเราต่อสิ่งที่เรียกว่าโลกาภิวัตน์ และการเมืองวัฒนธรรมโลกโดยเฉพาะอย่างยิ่งการเมืองเอกลักษณ์ได้สลับบัซซันและรอบด้านขึ้นกว่าที่ผ่านมา การเมืองเอกลักษณ์ในโลกยุคโลกาภิวัตน์ มิใช่เป็นเรื่องของการต่อต้านขัดขืนโลกาภิวัตน์ดังกรณีของการทำให้เป็นพื้นบ้าน/พื้นเมือง (localization) แต่เป็นเรื่องของการปะทะประสานที่สลับบัซซันระหว่างกระแสโลกกับกระแสท้องถิ่นมากกว่า ●

(8) ผู้เขียนขอขอบคุณ Carlo Bonura Jr. นักศึกษาปริญญาเอกทางด้านรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยวอชิงตัน เมืองซีแอตเทิล ประเทศสหรัฐอเมริกา ที่ชี้ชวนให้ผู้เขียนเห็นถึงความสำคัญและรายละเอียดต่าง ๆ ของประเด็นปัญหานี้

บรรณานุกรม

ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร (2543). **วาทกรรมการพัฒนา: อำนาจ ความรู้ ความจริง เอกลักษณะ และความ เป็นอื่น**. ฉบับพิมพ์ครั้งที่ 2 แก้ไขเพิ่มเติม. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิภาษา.

Althusser, Louis (1971). **Essays on Ideology**. London: Verso, 1976.

Appadurai, Arjun (1996). **Modernity at Large: Cultural Dimensions of Globalization**. Minneapolis: University of Minnesota Press. (1998). "Dead certainty: Ethnic violence in the era of globalization," 905-25. **Development and Change** 29/4.

Basch, Linda, Nina Glick Schiller and Christina Szanton Blanc (1994). **Nations Unbound: Transnational Projects, Postcolonial Predicaments, and Deterritorialized Nation-States**. Langhorne, Penn.: Gordon and Breach.

Bhabha, Homi K. (1994). **The Location of Culture**. London: Routledge, 1995. (ed. 1990). **Nation and Narration**. London: Routledge, 1993.

Brabazon, Tara (2000). "From crayons to perfume to content providers: Teaching in the information age," 40-6. **Social Alternatives** 19/1 (January).

Cadava, Eduardo, Peter Connor, Jean-Luc Nancy (eds. 1991). **Who Comes After the Subject?** London: Routledge.

Connolly, William E. (1991). **Identity/Difference: Democratic Negotiations of Political Paradox**. Ithaca: Cornell University Press, 1992.

Copjec, Joan (ed. 1994). **Supposing the Subject**. London: Verso.

Derrida, Jacques (1982). "Differance," 1-29. In his **Margins of Philosophy**. Trans. Alan Bass. Sussex: The Harvester Press.

Descartes, Rene (1960). **Meditations on First Philosophy**. Indianapolis and New York: The Bobbs-Merrill Company Inc.

(1965). **A Discourse on Method and Other Works**. New York: Washington Square Press, Inc.

Esteva, Gustavo (1999). "The Zapatistas and people's power," 153-82. **Capital and Class** 68 (Summer).

Featherstone, Mike, Scott Lash and Roland Robertson (eds. 1995). **Global Modernities**. London: Sage Publications.

Foucault, Michel (1970). **The Order of Things: An Archaeology of the Human sciences**. New York: Vintage Books.

(1972). "Politics and the study of discourse," 53-72. In Graham Burchell, Colin Gordon and Peter Miller (eds. 1991). **The Foucault Effect: Studies in Governmentality**. Chicago: The University of Chicago Press.

(1977a). "What is an author?" 113-38. In his **Language, Counter-Memory, Practice**. Second Printing. Ithaca: Cornell University Press, 1980.

(1977b). **Discipline and Punish: The Birth of the Prison**. New York: Vintage Books, 1979.

Friedman, Jonathan (1990). "Being in the world: Globalization and localization," 311-28. **Theory, Culture and Society** 7/2-3.

Friedman, Thomas L. (1999). **The Lexus and the Olive Tree: Understanding Globalization**. New York: Farrar Straus Giroux.

- Friedman, Thomas L. and Ignacio Ramonet (1999). "Dealing globalizations: A debate between Thomas L. Friedman and Ignacio Ramonet," 110-27. **Foreign Policy** 116 (Fall).
- Gilroy, Paul (1997). "Diaspora and the detours of identity," 299-343. In Woodward ed., 1997.
- Gross, David (1992). **The Past in Ruins: Tradition and the Critique of Modernity**. Amherst: The University of Massachusetts Press.
- Hall, Stuart (1989). "Ethnicity: Identity and difference," 339-49. In Geoff Eley and Ronald Grigor Suny eds., **Becoming National**. New York: Oxford University Press, 1996.
- (1993). "The question of cultural identity," 273-325. In Hall, Held and McGrew eds., 1993.
- Hall, Stuart, David Held and Tony McGrew (eds. 1993). **Modernity and Its Future**. Cambridge: Polity Press.
- Harvey, David (1989). **The Condition of Postmodernity: An Enquiry into the Origin of Cultural Change**. Oxford: Basil Blackwell, 1990.
- Hay, Colin and Matthew Watson (1999). "Globalization: Sceptical notes on the 1999 Reith Lectures," 418-25. **The Political Quarterly** 70/4 (October-December).
- Heelas, Paul, Scott Lash and Paul Morris (eds. 1996). **Detraditionalization: Critical Reflections on Authority and Identity**. Cambridge: Blackwell.
- Hobsbawm, Eric and Terence Ranger (eds. 1983). **The Invention of Tradition**. Cambridge: Cambridge University Press.
- Holton, Robert J. (1998). **Globalization and the Nation-State**. Houndmills: Macmillan Press.
- Hoogvelt, Ankie (1997). **Globalization and the Postcolonial World: The New Political Economy of Development**. London: Macmillan.
- Isin, Engin F. and Patricia K. Wood (1999). **Citizenship and Identity**. London: Sage Publications.
- Jennings, Marianne (1999). "What's happening in business schools?" 25-32. **The Public Interest** 137 (Fall).
- Kellas, James G. (1998). **The Politics of Nationalism and Ethnicity**. Second Edition. New York: St. Martin's Press.
- Keohane, Robert O. and Joseph S. Nye Jr. (2000). "Globalization: What's new? What's not? (And so what?)," 104-119. **Foreign Policy** 118 (Spring).
- Kothari, Rajni (1997). "Globalization: A world adrift," 227-67. **Alternatives** 22/2 (April/June).
- Lacan, Jacques (1977). **Ecrits: A Selection**. Translated from the French by Alan Sheridan. New York: W. W. Norton and Company.
- Laclau, Ernesto (ed. 1994). **The Making of Political Identities**. London: Verso.
- Leonhardt, David (2000). "Curriculum sparks heated debate," **Bangkok Post** January 17, "Business," p. 8.
- Levi-Strauss, Claude (1966a). **The Savage Mind**. Chicago: The University of Chicago Press, 1967.
- (1966b). "Le triangle culinaire," 937-40. **New Society** (December 22).
- (1970). **The Raw and the Cooked**. Translated

- from the French by John and Doreen Weightman. London: Jonathan Cape.
- Mitchell, Timothy (1995). "The object of development: America's Egypt," 129-57. In Jonathan Crush ed., **Power of Development**. London: Routledge.
- Mittelman, James H. (ed. 1996). **Globalization: Critical Reflections**. Boulder and London: Lynne Rienner Publishers, 1997.
- Moran, Jonathan (1998). "The dynamics of class politics and national economies in Globalization: The marginalisation of the unacceptable," 53-83. **Capital and Class** 66 (Autumn).
- Nairn, Tom (1998). "The curse of rurality: limits of modernisation theory," 107-34. In John A. Hall ed., **The State of the Nation: Ernest Gellner and the Theory of Nationalism**. Cambridge: Cambridge University Press, 1998.
- Norton, Anne (1988). **Reflections on Political Identity**. New York: Routledge.
- Parekh, Bhiku (2000). "Defining British national identity," 4-14. **The Political Quarterly** 71/1 (January-March).
- Pile, Steve and Nigel Thrift (eds. 1995). **Mapping the Subject: Geographies of Cultural Transformation**. London: Routledge.
- Poole, Ross (1999). **Nation and Identity**. London: Routledge.
- Rajchman, John (1995). **The Identity in Question**. London: Routledge.
- Riggins, Stephen Harold (ed. 1997). **The Language and Politics of Exclusion: Others in Discourse**. Thousand Oaks: Sage Publications.
- Rosamond, Ben (1999). "Discourses of globalization and the social construction of European identities," 652-68. **Journal of European Public Policy** 6/4.
- Rutherford, Jonathan (ed. 1990). **Identity: Community, Culture, Difference**. London: Lawrence and Wishart, 1998.
- Sakamoto, Yoshikazu (ed. 1994). **Global Transformation: Challenges to the State System**. Tokyo, New York, Paris: United Nations University Press.
- Shapiro, Michael J. (1997). "Narrating the nation: unwelcoming the stranger: Antiimmigration policy in contemporary 'America,'" 1-34. **Alternatives** 22/1 (January-March).
- Smith, Anthony D. (1995). **Nations and Nationalism in a Global Era**. Cambridge: Polity press.
- Spybey, Tory (1996). **Globalization and World Society**. Cambridge: Polity Press.
- Wallerstein, Immanuel (1979). **The Capitalist World-Economy**. Cambridge: Cambridge University Press.
- Waltz, Kenneth N. (1999). "Globalization and governance," 693-700. **PS** 32/4 (December).
- Woodley, Gil (2000). "The 'battle for Seattle': Globalisation and its discontents," 26-9. **Social Alternatives** 19/1 (January).
- Woodward, Kathryn (ed. 1997). **Identity and Difference**. London: Sage Publications.